

Eve Alender, Kairit Henno, Annika Hussar, Peeter Päll, Evar Saar

NIMEKORRALDUSE ANALÜÜS

Haridusministeeriumi ja Eesti Keele Instituudi
koostööleping 10-10/346 (2002)

Tallinn 2002

SISUKORD

1 Sissejuhatus	3
2 Nimekorraldusest üldiselt	4
3 Isikunimed	7
3.1 Isikunimede kujunemine	7
3.2 Isikunimekorralduse areng	8
3.2.1 <i>Isikunimekorraldus 1917. aastani</i>	8
3.2.2 <i>Isikunimekorraldus Eesti Vabariigis 1918–1940</i>	8
3.2.3 <i>Isikunimekorraldus Nõukogude ajal</i>	13
3.3 Isikunimekorraldus praegu	15
3.3.1 <i>Isikunimeseaduse eelnõu</i>	18
3.3.2 <i>Isikunimede keelsus</i>	19
3.3.3 <i>Isikunimekorraldusega tegelevad institutsioonid</i>	21
3.4 Isikunimekorralduse ülesanded	22
4 Kohanimed	23
4.1 Kohanimekorralduse areng	23
4.1.1 <i>Kohanimekorraldus 1917. aastani</i>	23
4.1.2 <i>Kohanimekorraldus Eesti Vabariigis 1918–1940</i>	23
4.1.3 <i>Kohanimekorraldus Nõukogude ajal</i>	25
4.2 Kohanimekorraldus praegu	28
4.2.1 <i>Kohanimeseadus</i>	29
4.2.2 <i>Kohanimede keelsus</i>	34
4.2.3 <i>Kohanimekorraldusega tegelevad institutsioonid</i>	34
4.3 Kohanimekorralduse ülesanded	35
5 Ärinimed	

	37
5.1 Ärinimede kujunemine	37
5.2 Ärinimekorralduse areng	37
5.3 Ärinimekorraldus praegu	38
5.3.1 <i>Äriseadustik</i>	39
5.3.2 <i>Ärinimi ja ettevõtte nimi, nende keelsus</i>	43
5.3.3 <i>Ärinimekorraldusega tegelevad institutsioonid</i>	46
5.4 Ärinimekorralduse ülesanded	46
6 Võõrnimekirjutuse areng	46
7 Kokkuvõte	48
7.1 Nimekorraldusega tegelevad institutsioonid	
7.2 Nimekorralduse ülesanded	
Kirjandus	
Viited õigusaktidele	
Monograafiad, artiklid jm	

1 SISSEJUHATUS

Käesolev töö on valminud Haridusministeeriumi ja Eesti Keele Instituudi vahel 10. mail 2002 sõlmitud koostöölepingu 10-10/346 (2002) alusel. Lepingu eesmärk oli koostada uurimus „Nimekorralduse analüüs“.

Lepingu täitmiseks moodustas Eesti Keele Instituut töörühma, kuhu kuulusid nimeuurijad eri asutustest: Kairit Henno ja Peeter Päll Eesti Keele Instituudist, Annika Hussar Tallinna Pedagoogikaülikoolist, Eve Alender Tartu Ülikoolist ja Evar Saar Võru Instituudist.

Uurimuse üksikud osad on kirjutanud järgmised autorid. Isikunimede peatüki perekonnanimesid käsitleva osa ja peamiselt ka isikunimeõigust puudutava on kirjutanud Kairit Henno, eesnimesid ja nende korraldamist käsitleva teksti Annika Hussar. Kohanimede peatüki on kirjutanud Peeter Päll (eeskätt ajaloolise osa ja praeguse kohanimeseaduse käsitluse) ning Evar Saar (võru kohanimed ning kohanimekorralduse ülesanded). Ärinimede peatüki on kirjutanud Eve Alender. Peeter Päll on kirjutanud nimekorraldusest üldiselt, võõrnimekirjutuse osa, koostanud kirjanduse loetelu ning ühtlustavalt toimetanud kogu uurimuse teksti.

Uurimuse valminud osi arutati projekti raames Vellaveres 18. oktoobril 2002 toimunud nimeuurijate nõupidamisel. Sellel osales ning on uurimuse tervikteksti retsenseerinud ja toimetajale märkused esitanud Marje Joalaid Eesti Keele Instituudist.

Analüüs kajastab töö valmimise (15. jaanuar 2003) aegset seisu.

2 NIMEKORRALDUSEST ÜLDISELT

Nimekorraldust käsitatakse tavaliselt keelekorralduse allosana, ent võrreldes üldise keelekorraldusega on tal mitmeid erijooni:

- a) nimekorralduses on tähtsam osa mitmesugustel juriidilistel aspektidel, kuivõrd paljusid nimesid (isiku-, koha- ja ärinimed) registreeritakse ametlikult ja seepärast on neile mingi staatuse andmiseks vajalik sätestada see õigusaktides (nimeseadustes);
- b) nimed ületavad hõlpsamini keelepiire ja nende korraldamises on oluline osa nimekirjutuse põhimõtetele (transkriptsioon ja muutmatu kirjutusviis, vt 6. peatükk), samuti on nimekorralduses suur tähtsus rahvusvahelisel koostööl.

Nimekorraldus on põhimõtete ja praktiliste abinõude süsteem, mis peab riigi ja ühiskonna huvides kaasa aitama nimede põhifunktsiooni täitmisele. Põhifunktsioon tuleneb nime enda definitsioonist, mis levinuimal kujul sisaldab järgmist: *nimi on nominaalfraas, mis ökonoomsel viisil, atributatsiooni vältides, eraldab ühe üksikobjekti tema tülikalt sarnaste liigikaaslaste seast* (Saari 1963 põhjal).

Nimekorraldus hõlmab kolme nime funktsiooniga seotud aspekti:

- 1) nimeobjekt e nime denotaat, s.o olend, ese või nähtus, mida nimega tähistatakse;
- 2) nimi (tähis) ise;
- 3) nimetamise akt e see, mille abil luuakse seos nime ja nimeobjekti vahel.

Neist **nimeobjekt** huvitab nimekorraldust eeskätt sedavõrd, kuivõrd täpselt on see piiritletud. Kohanimede puhul on nt tähtis fikseerida nime nn toimeulatus, s.o kui suurt ala mingi nimega tähistatakse; raskusi võib nt olla soode, metsade ja muude pindalaobjektide, samuti jõgede, tänavate jm joonobjektide täpse ulatuse määramisel. Külanimede taastamisel on probleem see, kuhu ja kuidas tõmmata külade omavahelised piirid.

Nimele e tähisele endale keskendub nimekorralduse põhitähelepanu. See tähendab nimede keelise aspekti korrastamist: nimede normimine, s.o ühe kindla kirjakuju fikseerimine (õigekirjutus, nime transkriptsioon/transliteratsioon, murdeliste nimekujude arvestamine jne), nimede keelsus, nimesüntaks (struktuur, nt eesti asustusnimedele on iseloomulik omastavaline mall), nimetarvitus (sh kohakäänete tarvitus), nimemallid (isiku ametlikus nimes esineda võivad osised: eesnimi, perekonnanimi, isanimi, sugukonnanimi jms).

Nimetamise akt tähendab eelkõige nimekorralduse juriidilisi aspekte, s.o õigusakte, mille ülesandeks on fikseerida ametlike nimede panemise kord ja pädevus, kehtestada reeglid nimede tarvitamiseks ametlikus asjaajamises jne. Ent nimekorraldust huvitavad siin ka nt nimevaliku kriteeriumid, mida ei saa alati õigusaktidega reguleerida.

Nimekorraldust võib organisatsiooniliselt ja eesmärgiasetuselt jagada kaheks:

- 1) **riiklik nimekorraldus** — seaduseelnõude jm õigusaktide väljatöötamine nimede ja ametlike nimetuste kasutamise kohta, samuti eri õigusaktide mõistekasutuse ühtlustamine sel alal; koostöö Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni nimekorraldussüsteemiga;
- 2) **teaduslik nimekorraldus** — eriuuringud nimede ja muude nimetuste teooria ning funktsioneerimise alal; koostöö rahvusvahelise onomastikateaduse võrguga; nimede korrastamise põhimõtete väljatöötamine, nimede ja muude nimetuste kasutamise ekspertiis.

Riikliku nimekorralduse eest vastutavad eeskätt riigiasutused (Siseministeerium, Haridusministeerium, keeleinspeksioon, riiklikud registrid jt), teadusliku nimekorralduse eest vastavad uurimisasutused (Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool, Võru Instituut jt).

Nimekorralduse objektiks on **nimed** – keelendite rühm, mille piiritlemine iseenesest pole päris vaidlustamatu. Kuigi isiku- ja kohanimed on kõige selgemad nime prototüübid ja samuti arvatakse suhteliselt üksmeelselt nimede alla mütoloogilised nimed (isikunimede analoogid), taevakehade ja maailmaruumi nimed (kohanimede analoogid), asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide nimed (Eesti praeguses õigusterminoloogias ärinimed), tootenimed, trükiste ja perioodiliste väljaannete nimed (*Keel ja Kirjandus* jms), siis mitmel juhul on tegemist kokkuleppelise piiriga. Eesti keeles ja meile lähedase kultuuriruumi keeltes ei arvata nimedeks ajalõigunimetusi

(krononüüme, nt *jaanuar, teisipäev, jaanipäev*), rahvaste ja keelte nimetusi (etno- ja lingvonüüme, nt *eestlased, poola keel*), erialade nomenklatuuritermineid (nt geoloogilise stratigraafia termineid, keemiliste ainete nimetusi, Mendelejevi tabeli elemente) jms. Seda piiri kajastab suhteliselt hästi ka suure ja väikese algustähe kasutamine, kuigi nn käändumatu omadussõna kategooria on seda piiri isegi teadlike keelekasutajate jaoks ähmastanud.

Nimetus on mis tahes objekti või objektiliiki tähistav keelend. Tavaks on vastandada nimesid ja nimetusi, kuid täpsemas käsitluses tuleks lähtuda arusaamast, et nimed on nimetuste alamhulk. S.t nimed on liik nimetusi, ent mitte kõik nimetused pole keelelises mõttes nimed.

Lähtudes nimede ja nimetuste liikidest, mida nimekorraldus hõlmab, võib eristada veel järgmisi allsuundi:

- 1) kohanimekorraldus;
- 2) isikunimekorraldus;
- 3) ärinimekorraldus;
- 4) muude nimede korraldus.

Neist on seni enim tulemusi saavutatud kohanimekorralduses, vähim tagajärjekalt on tegeldud ärinimedega. Muude nimede korraldamine seostub kõige lähemalt üldises keelekorralduses taotletavate eesmärkidega, sest nende kohta ei ole kehtestatud eraldi õigusakte.

Nimekorralduse peaesmärk on tagada nimede kasutamises selgus ja ühemõttelisus. Lisaks tuleb arvestada keelelisi, kultuurilisi ja ajaloolisi tegureid, mis tähendab mh põlisnimede ja identiteedi kaitset.

Nimekorraldust käsitlevad õigusaktid

Kõige üldisemalt käsitleb nimeküsimusi 21.02.1995 vastu võetud **keeleseadus** (RT I 1995, 23, 334 jj), mille 5. peatükk on „Nimed, nimetused ja teave“. Sätted puudutavad kohanime keelt (§ 19), Eesti kodaniku nime kirjutamist (§ 20), asutuse, ettevõtte või organisatsiooni nimetust (§ 21) ja nime rahvusvahelist kuju (§ 22). Võrreldes 18.01.1989 vastu võetud eelmise keeleseadusega on nimesid käsitlev osa praeguses lakoonilisem, puuduvad ka mõned vajalikud sätted, nt isiku õigus omarahvuslikule nimemallile (oli varasemas seaduses); ebatäpselt on sõnastatud nimede ümberkirjutust käsitlevad laused (viidatakse Eesti isiku- ja kohanimede kirjutamisele muudes tähestikes, ent ei mainita muukirjaliste nimede ümberkirjutamist Eesti dokumentidesse).

Otseselt nimesid käsitlevatest õigusaktidest on praegu olemas **kohanimeseadus, isikunimeseaduse eelnõu** ja ärinimesid hõlmav **äriseadustik**, samuti mitmeid rakendusakte (eriti kohanimekorraldust puudutavaid). Neist on täpsemalt juttu allpool vastavates peatükkides.

3 ISIKUNIMED

3.1 Isikunimede kujunemine

Eesti **eesnimede** kohta on andmeid 12.–13. sajandist alates. Tol ajal kasutusel olnud läänemeresoome hõimude nimesüsteemi kuulunud muistsed isikunimed asendusid 16. sajandi lõpuks ristiusustamisega kaasa tulnud nimedega, enamasti laenati nimede lühikujud ja neid mugandati (*Mari, Jaan*). Laennimed moodustavad meie eesnimistu püsikihistuse. 19. sajandi keskpaigas hakati laennimede eelistama võõrapäraseid eesnimisid, mis jäid ülekaalu 20. sajandi esimeste kümnenditeni (*Marie, Karl*). Rahvusliku liikumise ajal 19. sajandi lõpukümnenditel elustati varasemates kirjapanekutes ja rahvaluules leiduvaid muistseid isikunimesid (*Lembitu, Salme*), lisa saadi Soomest (*Aino, Väino*), kirjandusest (*Eha, Endel*) ja eriti uute nimede loomisega (*Luule, Õie*). Võõrapäraseid nimed asendusid laialt propageeritud eestipärase nimedega, mille kõrge oli 1930. aastail, mil toimus ka nimede eestistamine. 1940. aastail olid ülekaalus laennimed (*Maie, Rein*), 1950.–60. aastail valiti lastele taas eesti omanimesid (*Sirje, Urmas*; laennimed *Tiina, Toomas*), neid hakati olemasolevatele ka lisaks moodustama (nt *Marika* jt eeskujul *Jaanika* jne). 1970. aastail hakkas eestlaste eesnimistu täienema uuemate võõrapärase nimedega (*Margit; Marko*). 1980. aastail eelistati taas eestipäraseid eesnimisid, laiemasse pruuki tulid seni vähem kasutatud laennimed (*Triin; Kristjan*). 20.–21. sajandi vahetust iseloomustab eri stiilide paljusus. Valitakse nii 20. sajandi alguse eesnimisid (*Anette; Karl*) kui ka laennimesid (*Liisa; Siim*), ent ülekaalus on siiski uuemad võõrapäraseid nimed (*Annabel; Kevin*); eesti eelismestikus on üha sagedamini eesnimisid, mis on moes ka teistes Euroopa maades.

Osa eestlasi kannab kaksiknimesid (*Mari-Liis; Karl Robert*). Praegu saab kaksiknime umbes 20% eesti lastest.

Niisi iseloomustab eesti eesnimistut 1) nimede paljusus (iga uus nimemood toob kaasa uusi nimesid, mis hõlpsasti eelmised välja vahetavad); 2) nimemoe kiire vaheldumine; 3) avatus võõrapärasusele (nimesid nii laenatakse kui ka jäljendatakse võõrapärasust omanimedes, nt liidete, võõrtähtede rohkusega); 4) julge nimelooming (tehisnimed 20. sajandi alguses, sarnased protsessid hiljem, 1950.–1970. aastatel ning analoogne käitumine ka hiljem).

1999. aastal said eesti lapsed kokku u 3200 erinevat nime. Aastatel 1990–2000 sündinutel (165 091 last, k.a muud rahvused) on registreeritud 19 158 erinevat nime (sh kaksiknimed).

Perekonnanimed pandi eestlastele XIX sajandi algupoolel: Liivimaa kubermangus 1823–1826 ning Eestimaa kubermangus 1835. Enne seda oli seaduse kaitse all olevaid püsivaid ametlikke perekonnanimesid vaid vähestel eestlastel, peamiselt linnades. Suuremat osa rahvast kutsuti lisanimedega, mis moodustatud koha-, isanimest, ametinimetusest vm. Lisanimed olid seejuures üsna muutlikud, kui just elukoht või amet ei pärandunud põlvest põlve. Lisanimede kasutuse algust arvatakse 14.–16. sajandisse. Perekonnanimede panekust alates oli nimedel seaduslik kaitse: nime ei võinud muuta kohtu loata

(*Lihwlandi-ma Tallorahwa Seädus*, Tartu 1820, § 11). Nime algkujuks oli nimepaneku protokollidesse kantud kuju. Kuna protokolliti enamasti saksa keeles ja vanas kirjaviisis, leidus rohkelt eestikeelsete nimede moonutusi, ka olid paljud tol ajal pandud nimed võõrkeelsed (eelkõige saksakeelsed). Leidus segakeelseid, samuti omakeelseid, kuid kõlbeliselt kohatuid nimesid.

3.2 Isikunimekorralduse areng

3.2.1 Isikunimekorraldus 1917. aastani

1888. a avaldatud senati otsuse kohaselt võimaldati perekonnanime muuta, kui see oli inetu ja sündsusetu ning andis kaaskodanikele alust nimekandjat pilgata. Avaldus tuli esitada keisri nimele, kes otsustas nimemuute (*Собрание узаконений и распоряжений правительства, № 87, 1888, ст. 799*). Asjaajamise keerukus ja tasulisus ilmselt hoidis ära massilised nimemuuted (*Prii- ehk liignimede muutmisest, kaotsi-läinud priinimede kui ka vanade makspanemisest. Olevik 7.04.1904, nr 14*).

3. juunil 1891 kinnitas keiser riiginõukogu otsuse, mille kohaselt tuli alates 1. jaanuarist 1892 hakata ev. luteriusu kogudustes kirikuraamatuid vene keeles pidama. Dokumentide väljastamisel varasemate kirikuraamatute põhjal tuli saksa- või muukeelsele originaalkirjapildile lisada venekeelne vaste (W. R., *Kirikuraamatute ärakirjade keel. – Postimees 1915, nr 294*). Seega suurenes segadus eesti nimede kirjapildis veelgi. Ühe ja sama perekonna üks ja sama perekonnanimi võis pereliikmete dokumentides olla kirjas mitmel eri viisil.

Eesnimede vastu pole tollased seadused huvi tundnud. Nime valikut on määranud traditsioonid, ilmselt on ka sündide kirjapanijatel, kirikuõpetajatel, olnud oma suunav osa.

3.2.2 Isikunimekorraldus Eesti Vabariigis 1918–1940

Rahvusriigi sündides 1918. a ja eesti keelele riigikeele staatuse andmisega seoses hakati enam tähelepanu pöörama ka isiku-, eeskätt perekonnanimede korraldamisele. Tuli tegelda põhiliselt kolme probleemiga: 1) nimekirjutuse küsimused, 2) perekonnanimede panek veel perekonnanimeta kodanikele, 3) nimede muutmine.

Nimekirjutus

Nagu eelnevas öeldud, valitses nimede kirjapildis segadus. Eri dokumentides võis ühe ja sama isiku nimi olla kirjas eri kujul, erinevates keeltes. Üldiselt loeti algkujuks isiku sünnimeetrikas olevat nimekuju (Teder 1939: 20). Muus keeles kirja pandud nimede transkribeerimisel võeti aluseks Akadeemilises Emakeele Seltsis ja Eesti Kirjanduse Seltsi keeletoimkonnas välja töötatud ümberkirjutusreeglid (seltside keelelisi otsuseid avaldati jooksvalt ajakirjas *Eesti Keel*). Ka nimede käänamisel võeti aluseks mainitud seltside soovitusel. Need punktid korraldati põhiliselt juba 1920. aastatel.

Omakeelsete, kuid vanas kirjaviisis olevate nimede kaasaegses ortograafias

kirjutamise eest astusid vabariigi algusaegadel välja mitmed keeleteadlased. Riigikogu saadiku Villem Ernitsa sellekohane seadusettepanek jäeti Riigikogus 1921. a siiski tähelepanuta. Riigikohtu Tsiviilosakonna otsusega 7. aprillist 1927 lubati **nimede õigekeelsuslik parandamine** nimeomaniku soovil (Riigikohtu Tsiviilosakonna toimetis nr 30, 1927). Selle õiguse kinnitas 22. oktoobril 1934. a antud perekonnanimede korraldamise seadus (RT 1934, 91, 735). Siseministri 26. novembri 1934. a perekonnanimede ja nimede korraldamise määrusega (RT 1934, 102) sätestati, et nii ees- kui ka perekonnanimede õigekeelsusliku parandamise sooviga tuleb pöörduda selle omavalitsuse perekonnaseisuametniku poole, kelle juures peetakse sooviavaldaja perekonnakirju. Perekonnaseisuametnik pidi otsustama küsimuse, kahtluse korral aga esitama selle otsustamiseks siseministriumile. Keeleteadlaste poolt välja töötatud täpsemad juhised avaldati ajakirjas Eesti Keel (Elisto 1934).

12. veebruaril 1935 andis siseminister **võõrapäraste nimede kirjutamise määruse** (RT 1935, 15). Sellega pandi perekonnaseisuametnikele kohustus juhtida kodanike tähelepanu nende nimede võõrapärasusele ning võimalusele neid parandada ja kirjutada eesti õigekeelsuse eeskirjade kohaselt. Samal päeval andis siseminister juhtnõõrid perekonnaseisuametnikkudele võõrapäraste nimede parandamiseks või kirjutamiseks (Riigi Teatajas avaldamata, vt Teder 1939: 32–64).

Perekonnanimede panek veel perekonnanimeta kodanikele

Tartu rahuga tulid Eesti Vabariigi koosseisu õigeuskliku elanikkonna enamusega maa-alad Petserimaal ja Narva taga, mis varem olid kuulunud Vene kubermangude halduspiirkonda. Üheks nende alade eripäraks oli perekonnanimede puudumine suurel osal rahvastikust. Kasutati traditsioonilist venepärast isikunimesüsteemi, kus isiku nimi koosnes ees- ja isanimest. Ametlikus asjaajamises sünnitas see raskusi, seda enam, et õigeusu traditsiooni kohaselt kippusid eesnimed ja sellele vastavalt isanimedki korduma.

4. aprillil 1921 võttis valitsus vastu **seaduse Petserimaa ja Narva taguste valdade elanikkude perekonnanimede kohta** (RT 1921, 26, 21). Seal alaliselt elavad Eesti kodanikud, kel puudus perekonnanimi, pidid selle võtma siseministri määratud tähtajal ja korras. Valitsuse täiendava määrusega (RT 1921, 58) seati tähtajaks 1. jaanuar 1922. Nimede andmiseks moodustati kolmeliikmelised komisjonid valdades ja Petseri linnas siseministriumide esindajate juhtimisel. Üle 18aastased kodanikud pidid seatud tähtaegadel ilmuma komisjonide ette omale nime valima. Seaduse eirajatele nimi määrati.

Petserimaal töötasid komisjonid 19. sept – 29. dets 1921, andes kokku 50 234 isikule 8654 perekonnanime (Postimees 8.02.1922, Vaba Maa 20.01.1922). Narva-tagustes valdades algas töö 10. jaanuaril 1922 (Postimees 11.02.1922). Komisjoni esimehe Samuel Sommeri aruande kohaselt (Postimees 13.08.1923, 14.08.1923) anti seal kokku 5329 isikule 1278 perekonnanime.

Üsna varsti selgus, et perekonnanimeta kodanikke oli mujalgi. Näiteks

puudusid perekonnanimed isikutel, kes küll Petserimaalt või Narva tagant pärit, kuid kes olid asunud elama mujale Eestisse. Samuti puudusid perekonnanimed Ruhnu saare elanikel.

1926. a jaanuaris heaks kiidetud **perekonnanimede võtmise seadusega** (RT 1926, 11, 10) kohustati kõiki veel perekonnanimeta Eesti kodanikke omale kuu kuu jooksul perekonnanime võtma. Nime võtmisest tuli teatada kohalikule perekonnaseisuametnikule, kes nime protokollis. Seaduse eirajatele pidi nime määrama siseminister.

Seega hiljemalt 1926. aasta lõpuks pidid kõigil Eesti kodanikel olema perekonnanimed. Vastav nõue 1934. a nimeseadustes („Nimekorralduse seadus“, RT 1934, 52, 438; „Perekonnanimede korraldamise seadus“, RT 1934, 91, 735) seletub ilmselt sellega, et osal Eesti kodakondsusesse astuvaist kodakondsuseta isikuist (nn halli passi omanikud) võisid perekonnanimed puududa.

Eesnimed

Eesnime panekut reguleeriti Eesti Vabariigi perioodil 20. märtsil 1931. a perekonnaseisu seaduse kohta antud juhtnõõride muudatuse § 26 lg-s 4, mille järgi ei võinud lapse sünniakti kanda vastsündinu kohta nimesid, mis olid vastuolus heade kommetega; mis teisiti võisid tekitada avalikku pahameelt või olid naeruväärsed; samuti ei võinud akti kanda vastsündinud poeglapsele nime, mis üldiselt tuntud tütarlapse nimena, ja vastsündinud tütarlapsele nime, mis üldiselt tuntud poeglapse nimena. Nimede arv ei olnud piiratud. „Perekonnaseisuametniku käsiraamatus“ (Teder 1939: 239) selgitatakse küll, et „nimede liiga suure arvu sissekandmisest akti tuleb perekonnaseisuametnikul ära ütelda sünniakti formulari vastava lahtri piiratuse pärast“.

Kuni 1. juulini 1926, mil hakkas kehtima perekonnaseisu seadus, oli võimalik eesnimede muutmine ühest usust teise üleminekul ning selline nime muutmine oli ka juriidiliselt kehtiv, kui mindi üle usku, mille vaimulikel oli kehtivate seaduste põhjal õigus registreerida perekonnaseisu muudatusi.

Eesnime muutmine oli võimalik alates 1. juulist 1934. aastal nimekorralduse seaduse § 19 põhjal järgmistel põhjustel: nime võõrkeelne kuju, soov mitmest nimest tarvitada ainult üht, muud mõjuvad põhjused.

1934. a lõpus kehtima hakanud perekonnanimede korraldamise seaduse 4. ptk käsitles ka eesnimede muutmist, kuid sisulisi muudatusi see varem kehtinuga võrreldes ei toonud. Samas ei tohtinud vastavalt perekonnanimede ja nimede korraldamise määruse (26.11.1934) § 1-le eesnime muutmisel võtta uueks nimeks sellist, mis ei vastanud eesti õigekeelsusele, seega eesmärk oli soodustada nimede eestistamist.

Isikunimede muutmine

Oma riigi algaegade rahvusliku entusiasmiga ei sobinud kokku see, et suur osa

perekonnanimedest (hinnanguliselt umbes pooled) olid võõrkeelsed. Samuti taheti vabaneda orjaaegu meenutavaist sõimu- ja roppudest nimedest perekonnanimedena.

17. detsembril 1919 võeti vastu **perekonnanime muutmise seadus** (RT 1920, 2/3, 15). Sellega anti Eesti kodanikele võimalus vabaneda võõrapärastest, samuti halva kõla või tähendusega eestipärastest perekonnanimedest ning võimalus säilitada sugukonnanime (sellena mõisteti naise või ema neiupõlvenime). Seadus ei võimaldanud muuta eesnimesid, ei korraldanud olemasolevate ja uute võetavate perekonnanimede kaitset ega öelnud midagi nimede õigekeelsusliku parandamise kohta. Nimemuutmise protseduur oli küllaltki aeganõudev ja keeruline (käis Riigikohtu tsiviilosakonna kaudu), samuti kulukas.

Erandina perekonnanime muutmise seadusest said oma perekonnanime muuta alaliselt Petserimaal või Narva-tagustes valdades elavad inimesed. Nimelt eespool mainitud seadus Petserimaa ja Narva-taguste valdade elanikkude perekonnanimede kohta lubas neil nimedepanekuga samas korras ka nime muuta, kui nimel oli võõrkeelne kõla. Seega nende puhul piisas nimemuutmise soovi esitamisest antud seaduse põhjal kohapeal tegutsenud nimepanekukomisjonidele. Petserimaal on komisjoni aruande kohaselt oma nime vahetanud 394 isikut (55 eestlast, 107 setut, 232 venelast) (Postimees 8.02.1922), Narva taga 822 isikut (333 eestlast, 78 ingerlast, 411 venelast) (Postimees 13.08.1921).

Mujal Eestis tavapärase korra alusel vahetati peamiselt sündsusetuid, inetuid nimesid. Sugugi ei kiirustatud muutma võõrapäraseid perekonnanimesid, mis tegelikult oli seadusloojate eesmärk.

Järgnevatel aastatel tegutsesid nimede eestistamise eestvedajad selle nimel, et nimede muutmise korda lihtsustataks, mis paneks inimesi meelsamini muutma oma võõrkeelseid perekonnanimesid eestikeelsete vastu.

Mõnigi sellesuunaline eelnõu kukkus Riigikogus läbi, kuni 12. juulil 1930. a võeti vastu uus **perekonnanimede muutmise seadus** (RT 1930, 57). Selle järgi anti nimemuute otsustamine Riigikohtu pädevusest siseministri pädevusse. Mõjuvaks nime muutmise põhjuseks loeti lisaks endistele ka soov eristada nime, kui see on liiga laialt tarvitusel. Asjaajamise kord jäi samasuguseks, kui kehtivuse kaotanud 1919. a seaduses.

Ka need uuendused ei rahuldanud. Huvi nimede eestistamise vastu hakkas ühiskonnas kasvama. Seltskond taunis selle väga tähtsa rahvusliku küsimuse jätmist kodanike rahakoti kanda. Avalikes aruteludes ja mitmetes märgukirjades nõuti maksu alandamist ning protseduuri lihtsustamist.

Eriti soodsad tuuled hakkasid puhuma pärast 1934. a märtsipööret, kui valitsuses hakati kõiki rahvuslikult tähtsaid küsimusi ka riiklikult tähtsate küsimustena käsutama. Kohtu- ja siseministeriumis välja töötatud uus nimede muutmise seaduse eelnõu sai riigivanema kinnituse 13. juunil 1934 (RT 1934,

52, seaduse elluviimise juhtnõõrid RT 1934, 56). Selle, pealkirja järgi „**Nimekorralduse seadusega**“, vabastati võõrkeelsete ees- ja perekonnanimedega muutmine järgneva kaheks aastaks igasugustest maksudest, v.a Riigi Teatajas kuulutamise tasu. Nimemuute mõjuvad põhjused jäid endiseks, lisandus võimalus muuta nime siis, kui soovitakse mitmest teisendist ametlikustada ainult ühte. Seati piirangud nime valikule: ei tohtinud võtta tuntud tegelase või üldtuntud sugukonna perekonnanime. Nimemuute otsustajaks jäi siseminister, kes pidi kahtluse korral ära kuulama keeleteadlaste arvamuse. Kehtima jäi endine kolmekuuline vaidetähtaeg. Uuendusena loodi siseministeriumis perekonnanimedega kaitseregister, kuhu võisid oma nime 25 krooni eest lasta kanda need, kes olid oma nime eestistanud pärast 17. detsembrist 1919. Kaitseregistrisse kantud nime võis edaspidi anda vaid nimeomaniku sugulastele.

Ka sellel seadusel oli mõningaid puudusi. Vaidetähtaeg kolm kuud oli liiga pikk. Otsustaja jäi endiselt rahvast kaugele, kuigi sooviavaldusi võisid juba vastu võtta ka kohalikud perekonnaseisuametnikud. Nende osalus piirdus siiski vaid andmete kontrollimisega ja dokumentide edasisaatmisega siseministrile. Seadus ei võimaldanud oma nime kaitsta põliste eesti nimede kandjatel. Ka nime valiku piirangud olid vähenõudlikud. Säilis teatav tasu nimemuute eest. Soodustingimustel ei saanud muuta eestikeelset, kuid halva kõla või tähendusega perekonnanime.

Nende puuduste kõrvaldamiseks andis riigivanem oma 22. oktoobri 1934. a dekreediga uue, **perekonnanimedega korraldamise seaduse** (RT 1934, 91). Selle põhjal võis siseminister panna nii võõrapäraste nimede eestistamise kui ka eestikeelsete, kuid halva tähenduse või kõlaga nimede muutmise otsustamise kohalikele ametnikele. Oma otsusega 14. detsembrist 1934 (RT 1934, 107) siseminister seda ka tegi, delegeerides oma otsustusõiguse omavalitsuste perekonnaseisuametnikele alates 1. jaanuarist 1935 – see on samast ajast, kui hakkas kehtima nimede eestistamise lihtsustatud kord selle seaduse järgi. Vaidetähtaega lühendati kolmelt kuult eestistamiste puhul ühe kuuni, muudel juhtudel kahe kuuni. Nimede eestistamine ja halvapäliste nimede muutmine vabastati igasugustest maksudest. Nähti ette nimede õigekeelsuse vabatahtlik parandamine siseministri poolt antud juhtnõõride alusel (isiku avalduse põhjal kohaliku perekonnaseisuametniku juures — RT 1934, 102). Uue nime valikule seati rangemad piirangud kui seni. Ei võinud võtta: 1. tuntud tegelase või üldtuntud sugukonna perekonnanime; 2. kaitstud nime; 3. perekonnanime, millel on halb või labane tähendus, halb kõla, või mis on liiga laialt tarvitusel; 4. võõrkeelset perekonnanime, kui sooviavaldaja on eesti rahvusest või kui tal on eestikujuline perekonnanime. Siseministri 26. novembri 1934. a määrusega (RT 1934, 102) seati veel üks piirang: uueks nimeks ei saa võtta sellist, mis ei vasta eesti õigekeelsuse eeskirjadele.

Järgnenud seaduse muutmise seaduste, määruste ja juhtnõõridega anti rida täpsustusi. Näiteks riigivanema poolt 22. märtsil 1935. a antud seadusemuudatusega (RT 1935, 30) võis kaitseregistrisse hakata kandma ka põliseid ja muudetud eestipäraseid nimesid ning nimekaitse tasu vähendati 25 kroonilt 15 kroonile. Ka nimede eestistamise lihtsustatud korra tähtaega pikendati mitmel korral, viimati 1939. aastal kuni 1. jaanuarini 1941 (RT

1937, 101; 1939, 115).

3.2.3 Isikunimekorraldus Nõukogude ajal

Nõukogude aja ülevaates, osalt ka varasemas ja hilisemas osas on refereeritud Piret Mõistliku bakalaureusetööd (Mõistlik 2001).

1. jaanuarist 1941 kehtestati Eestis **Vene NFSV „Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks“** (ENSV Teataja 1940, 73), millega tühistati kõik varem kehtinud nime puudutavad õigusaktid. Dokumentides tuli tarvitusele isanimi. Eraldi isikunimeseadust Nõukogude ajal vastu ei võetud.

Nime muutmise kohta hakkas kehtima 1940. a 31. märtsi NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus „NSV Liidu kodanike perekonna- ja eesnimede muutmise korra kohta“ (NSV Liidu Ülemnõukogu Teataja 1940, 11). Selle seadluse § 3 põhjal kohustati NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu kinnitama NSV Liidu Siseasjade Rahvakomissariaadi instruksiooni „NSV Liidu kodanike perekonna- ja eesnimede muutmise korra kohta“. See kinnitati 7. aprillil 1940. a (NSV Liidu Määruste Teatmik 1940, 8). Instruksiooni järgi võis oma nime muuta vähemalt 18-aastane NSV Liidu kodanik, välja arvatud juhul, kui ta viibis eeluurimise all või oli kohtu poolt karistatud või kui riigivõimu organite poolt oli proteste. Abielus olija nimemuude ei läinud automaatselt üle abikaasale. Nime muutmise sooviavaldused tuli otsustada kolme kuu jooksul, otsuse peale võis kaevata kõrgemalseisvale organile.

26. juulil 1957 andis Eesti NSV Ministrite Nõukogu korralduse nr 1016-k , millega kinnitas Eesti NSV Siseministeeriumi ja Eesti NSV Vabariikliku Perekonnaseisuaktide Büroo poolt esitatud juhendi „Perekonnaseisuaktide registreerimise korra kohta linnade ja rajoonide perekonnaseisuaktide büroodes“ (Juhend perekonnaseisuaktide registreerimise korra kohta linnade ja rajoonide perekonnaseisuaktide büroodes. Teenistuslikuks kasutamiseks. Tallinn 1957). Juhendi üheksandas osas reguleeriti perekonna- ja eesnime muutmist, kuid varasemaga võrreldes see muudatusi kaasa ei toonud. Juhendile olid lisatud nimemuutmise aktide ja tunnistuste näidised. Samas oli sätestatud lapsele perekonnanime panek perekonnaõiguslikust aspektist (juhendi punktid 31, 32, 33 ja 37). Lühidalt: abielulaps ja sellega võrdsustatu sai vanemate ühise perekonnanime või selle puudumisel vanemate kokkuleppel ühe vanema perekonnanime, vallaslapsele kandus ema perekonnanimi, leidlapsele andsid nime eestkostjad või hooldajad. Juhendi punktis 93 on käsitletud perekonnanime abiellumisel: abiellujad võisid võtta ühiseks perekonnanimeks kas mehe või naise perekonnanime või jääda abieluelsete perekonnanimede juurde. Punktide 107 ja 108 alusel jäeti abielu lahutanud vanemate lastele see perekonnanimi, mis neil oli sünni registreerimisel, kui aga laste perekonnanime sooviti pärast vanemate abielu lahutamist muuta, tuli selleks pöörduda eestkoste- või hooldusasutuste poole.

Eesti NSV Ülemnõukogu istungjärgul 31. juulil 1969. aastal kinnitatud ja alates 1. jaanuarist 1970 kehtestatud „**Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksi**“ (Eesti NSV Teataja 1969, 31) nimesid puudutavad

sätted järgivad üldiselt varasemaid juhtnööre: lapsele antakse ees- ja perekonnanime vanemate kokkuleppel, selle puudumisel määrab nime eestkoste- või hooldusorgan (§ 63, 64); 10-aastaseks saanud lapse nime võis muuta ainult tema nõusolekul (§ 65 lg 4). Samuti oli koodeksisse lisatud 19. ptk perekonna-, ees- ja isanime muutmise kohta, mis peamiselt kordas perekonnaseisuaktide registreerimise korra juhendis sätestatud põhimõtteid. Koodeksi § 203 kommentaar 2 täpsustab, et nime muuta on lubatud ainult mõjuvatel põhjustel nagu nime halb kõla või raskused selle hääldamisel, ühe abikaasa soov kanda teise abikaasaga ühist perekonnanime või tagasi saada oma abieluelse perekonnanime (Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 1974, lk 225–226).

Eesti NSV Ministrite Nõukogu 22. septembri 1970. a määrusega nr 432 kehtestati eeskirjad perekonnaseisuaktide registreerimise, korraldamise ja arhiveerimise kohta. Sisulisi muudatusi-täiendusi senikehtinud korraga võrreldes need eeskirjad kaasa ei toonud.

26. märtsil 1971. aastal NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi poolt vastu võetud "Seadlus NSV Liidu kodanike poolt perekonna-, ees- ja isanime muutmise kohta" (NSV Liidu Teataja 1971, 13) tühistas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 31. märtsi 1940. aasta seadluse „NSVL kodanike perekonna- ja eesnimede muutmise korra kohta“. Uue korra järgi võis lisaks ees- ja perekonnanimele muuta ka isanime.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu 14. märtsi 1977. aasta määrus nr 118 „Perekonnaseisuaktide kannete muutmise, taastamise ja annulleerimise korra ning aktiraamatute hoidmise korra ja tähtaegade põhisätete kohta“ (Eesti NSV Teataja 1977, 14) andis võimaluse parandada sünniaktis lapse ees- või perekonnanime, kui sünniakti koostamisel oli lapsele nimi antud vanemate soovi arvestamata.

1. jaanuarist 1986 hakkasid kehtima Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30. detsembri 1985. aasta määrusega nr 665 antud uued perekonnaseisuaktide registreerimise eeskirjad (Eesti NSV Teataja 1986, 16). Perekonnanimede osas muudatusi ei olnud. Need eeskirjad tühistati alles Vabariigi Valitsuse 19. augusti 1997. aasta määrusega nr 159 (RT I, 1997, 62).

Kahe eesnime piirang. 1985. a juunist alates rakendati 28. märtsil 1984 NSVL justiitsministeeriumis alla kirjutatud "Instruktiivset juhendit sünni registreerimise küsimustes" (Andres Mihkels, *Keelatud Anna-Liisa?*, Edasi 16.01.1987, nr 12, lk 4; *Nimi lapsele*, Õhtuleht 10.03.1987, lk 2). Selle 11. punkti järgi võis lapsele panna vaid ühe nime, kahe eesnime panek (k.a sidekriipsuga nimed) oli keelatud. Põhjuseks toodi see, et tavakasutusse kipub mitmest nimest siiski vaid üks jääma ning probleeme võib tekitada see, kui eri dokumentides esineb erinev nimi. Juhendi alusel oli kahe järgneva aasta jooksul kaksiknimede kasutus piiratud. Üksikjuhtudel on kaksiknimesid ka tol perioodil registreeritud, kuid suurem osa valis seaduse survele ühe nime soovitud kahest või kahest nimest kokku kirjutatud nime, mis formaalselt ettekirjutusele vastas. Keeld tekitas palju pahameelt ja nii tuli riigil järeleandmisi teha; edaspidi võis lapsele anda ka kaks sidekriipsuga seotud

nime (sidekriipsu kasutamist peeti iseenesestmõistetavaks ja oli sisuliselt kohustuslik) (Henn Riive, *Keelatud Anna-Liisa? Anna-Liisa jälle vaba*, Edasi 29.07.1987, nr 173, lk 4).

Piirangu tühistamise järel on paljud vanemad kokkukirjutatud nimele algselt kavatsatud kirjakuju andnud (nt *Sten-Erik pro Stenerik*).

3.3 Isikunimekorraldus praegu

21. veebruaril 1995 vastu võetud **keeleseaduse** (RT I 1995, 23, 334 jj) järgi on Eesti riigikeel eesti keel. Riigikeele ametliku kasutuse aluseks keeleseaduse mõttes on eesti kirjakeele norm. Sama seaduse § 20 sätestab, et Eesti kodaniku nime ametlik kuju kirjutatakse eesti-ladina tähtedega; Eesti kodaniku nimesid kirjutatakse muud tähestikku kasutavates keeltes vastavuses kirjakeele normides kehtestatud ümberkirjutusreeglitega. Keeleseaduse § 22 põhjal on Eesti kodaniku nime rahvusvaheline ladinatäheline kuju samane Eestis kasutatavaga.

Perekonnanime staatust perekonnaõiguse seisukohalt reguleerib 12. oktoobril 1994 vastu võetud perekonnaseadus (RT I 1994, 75 jj) . Selle § 5 käsitleb perekonnanime valikut abiellumisel, § 31 perekonnanime pärast abiellulahutust, § 47 ja § 48 lapse perekonnanime ja selle muutmist, § 85 lapsendatava ees- ja perekonnanime, § 114 leidlapse ees- ja perekonnanime. Varasemaga võrreldes uuenduseks on abiellujatele antud võimalus liita oma perekonnanimele abikaasa perekonnanimi.

Nimemuutmisi reguleerivad perekonnaseaduse paragrahvid 126 ja 140. Perekonnaseaduse § 140 järgi kohaldatakse nime muutmisel Eesti Vabariigi riigivanema 1934. aasta 22. oktoobri dekreediga kehtestatud perekonnanimede korraldamise seaduse (RT 1934, 91) sätteid, välja arvatud 1. ja 3. peatükk ning § 8 1. lõige, § 10 1. lõike punkt 3 ja 4 ja 2. lõige, § 12, § 13, § 14 2. lõige, § 16 ning § 25 1. lõige. Kuni nimeseaduse kehtestamiseni otsustab Eesti kodaniku nime muutmise siseminister. Samas korras muudetakse Eestis alalise elukohaga isiku nime, kes ei ole teise riigi kodanik. Riigilõivuseaduse (RT I 1997, 80 jj) § 72 järgi on nimemuutmisakti koostamine tasuline.

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi otsusega 3. maist 2001 (RT III 2001, 15) on tunnistatud kehtetuks perekonnaseaduse § 140 lõikes 1 viidatud perekonnanimede korraldamise seaduse (RT 1934, 91) § 11 osas, mis sätestab, et sooviavalduses palutud uueks perekonnanimeks ei või olla „perekonnanimi, millel võõrkeelne kuju, kui perekonnanime muutmise sooviavaldaja on Eesti rahvusest või kui sooviavaldajal on eestikujuline perekonnanimi“.

(Kohtuasja taustast: siseminister keeldus 15. aprilli 1999. a käskkirjaga rahuldama Marika Arendi taotlust oma nime muuta. M. Arendi soovis uueks perekonnanimeks Arendi Elita von Wolsky. Keeldumise õigusliku alusena märgiti siseministri käskkirjas perekonnaseaduse § 140 lg 2 ning riigivanema 22. oktoobri 1934. a dekreediga kehtestatud perekonnanimede korraldamise seaduse § 11. M. Arendi esitas Tallinna Halduskohtule kaebuse, milles palus tühistada siseministri käskkiri, leides, et see on motiveerimata ja selle andmisel ei ole arvestatud tema soovi alal hoida oma suguvõsa nime. Kaebaja taotles ka perekonnanimede korraldamise seaduse § 11 põhiseadusevastaseks tunnistamist, kuna piirang, mille kohaselt

võõrkeelse kujuga perekonnanime ei või taotleda eesti rahvusest või eestikujulist perekonnanime kandev isik, diskrimineerib rahvusliku tunnuse alusel eesti rahvusest isikuid ning on seetõttu vastuolus põhiseaduse §-ga 12. Tallinna Halduskohus tühistas 21. veebruari 2001. a otsusega siseministri vaidlustatud käskkirja ning esitas 27. veebruaril 2001 Riigikohtule taotluse kontrollida perekonnaseaduse § 140 lg 1 vastavust põhiseadusele.)

Eesnimikasutust reguleerib perekonnaseaduse II osa 7. ptk § 46. Eesnimevalik on piiratud vaid lg 3 sisuga, keelates lapsele panna eesnime, mis ei ole kooskõlas heade kommete ja tavadega, ning lõikega 4, mis lubab lapsele panna kuni kolm eesnime või ühe kahekordse eesnime (koosneb kahest sidekriipsuga seotud nimest). Ka eesnime muutmisel kohaldatakse riigivanema 1934. a 22. oktoobri dekreediga kehtestatud perekonnanimede korraldamise seadust.

Kui vaadata eeltoodud seadusesätteid, siis selgub, et isikunimede õiguslik regulatsioon on veel üsna puudulik.

Vaatame näiteks perekonnanime muutmist. Muutmise põhjustena loetleb praegu kehtiv 1934. a perekonnanimede korraldamise seaduse § 8 järgmisi: perekonnanime võõrkeelne kuju; perekonnanime halb või labane tähendus või perekonnanime halb kõla; soov eristada perekonnanime, kui see on liiga laialt tarvitusel; soov hoida alal sugukonnanime; soov mitmest perekonnanime teisendist tarvitada ainult üht; muud siseministri poolt küllaldaseks peetavad põhjused. Peale selle on öeldud, et eestipärane, kuid õigekirjutuse poolest vigane perekonnanime parandatakse nimeomaniku soovil siseministri poolt antud juhtnõotide alusel. Sama seaduse § 11 kehtestab piirangud uue nime valikule: uueks perekonnanimeks ei või olla mõne tuntud tegelase või mõne üldtuntud sugukonna perekonnanime ega perekonnanime, mis on kantud perekonnanimede kaitseregistrisse. Samuti perekonnanime, millel on halb või labane tähendus, halb kõla või mis on liiga laialt tarvitusel, kui ka perekonnanime, millel võõrkeelne kuju, kui perekonnanime muutmise sooviavaldaja on eesti rahvusest või kui sooviavaldajal on eestikujuline perekonnanime.

Paljud neist sätetest on tänapäeval praktiliselt teostamatud. Liiga laialt tarvitusel olevate nimede loendit meil praegu ei ole, ega ole ka otsust, mille alusel lugeda mingit perekonnanime laialt tarvitusel olevaks. Ei ole reegleid perekonnanimede keelsuse üle otsustamiseks (kohanimede keelsuse üle otsustamiseks on eeskiri kehtestatud – RT I 1997, 65). Nimede õigekeelsuse parandamise punktis on tühi viide siseministri juhtnõotidele. Neid praegustel perekonnaseisuametnikel kasutada ei ole. Omal ajal siseministeeriumis peetud perekonnanimede kaitseregistrit tänapäeval ei peeta.

Kuni Riigikohtu eelmainitud lahendini 3. maist 2001 kehtis nimemuutmisel paradoksaalne kord, et eesti rahvusest või eestipärase perekonnanimega isikud ei saanud uueks perekonnanimeks valida mitte-emakeelset nime, küll aga said mis tahes keelse perekonnanime omale valida muust rahvusest Eesti kodanikud. 1990. aastate algupoolel levis nende hulgas tendents muuta oma nimed eestikeelseks (Rein Sikk, *Ivanidest saavad Juhanid ja Lebedevidest Luiged*. – Eesti Päevaleht 27.10.1999). Nimevahetuse tippe oli 1993. aasta, mil Tallinna perekonnaseisuametis soovis uut nime saada 643 isikut, suurem

osa neist kandis venepärast nime (Kaie Ilves, *Kuidas muuta nime?* – Õhtuleht 7.09.1995; Urmas Seaver, *Tallinlased on agarad nimevahetajad.* – Sõnumileht 3.06.1997). Imselt tehti seda oma laste tuleviku nimel ja selleks, et Eestis paremini hakkama saada (Rein Sikk, *Virumaal eestistatakse nimesid.* – Eesti Päevaleht 24.03.1997).

Iseasi, kas suguvõsadele meeldib, kui nende nime valib omale sellele suguvõsale võõras isik. Praegune kord seda kuidagi ei takista. Ka omal ajal kaitstud nimed, mille eest inimesed maksid suuri summasid riigikassasse, on praegu jäetud kaitseta.

Eesnimede puhul võimaldab kehtiv seadus perekonnaseisuametnikel vanemate arututele soovidele nime valides vaid õige piiratud ulatuses vastu astuda. Kokkuleppeliselt on heade tavade ja kommete alla mahutatud keeld panna nimeks tähenduselt kohatuid sõnu, numbreid ja üksikuid tähti (sh nt *Jr., Jun.*). Kuid neidki on sünniregistrisse kantud, nt tüdrukutele *Angry* (ingl vihane), *Bajana*, *Demona*, *Grisli*, *Marle*, *Silli* (sm heeringas, ingl *silly* rumal, lollakas), *Tsirkka* (vrd *circa*); poistele *Amor*, *Banda*, *Beg* (ingl paluma, kerjama), *Demo*, *Ego*, *Eros*, *Heikko* (sm nõrk, jõuetu), *Hermo* (sm närv), *Jonni*, *Klein* (sks väike), *Lucifer*, *Mango*, *Sagris*; *Vladimir Teine*.

Perekonnaseisuametnike seas on levinud hoiak proovida vanemaid veenda, ent lepitakse siiski praktiliselt kõigi vanemate soovidega. Kui 1970. aastatel leidub sünniakti märkuste lahtris võõrapärase või kaksiknime registreerimisel sageli täiendus: „Vanemate tungival soovil saab laps nimeks (näiteks) *Ruth*“, on praegustel ametnikel vastava seadusepunkti ettenäitamisetähtsusega peaaegu võimatu vanemaid veenda.

Ühe põhjusena on nimetatud just vähest seaduse kaitset. Ametnikud kasutaksid meelsasti ka juhtnööride ja määruste abi, eriti näiteks võõrapäraste nimede registreerimisel (Mõistlik 2001: 71). Kasutusel olevate nimevariantide rohkust arvestades oleks taoliste loetelude olemasolu igati põhjendatud: ajajärgul, kui uusi nimesid või eri keelte kirjalikke tuleb erinevaid infokanaleid pidi juurde tohutul määral, on ametnikul peaaegu võimatu teada, missugused variandid on – küll võõrapärased, aga – olemas ja kasutussobilikud.

Arvestada tuleb ka, et sündide registreerimisega tegelevad nt valdades väga erineva ettevalmistusega ja nimevaistuga inimesed, kelle kogemus keskustes igapäevatööna nimede registreerijatele alla jääb.

Kõigi isikunimeküsimustega peaks tegelema uus isikunimeseadus, mille koostamise nägi ette juba perekonnaseaduse § 140. Aastast 1995 alates on Keeleamet (praegu Haridusministeeriumi keeleinspeksioon) korraldanud isikunimeteemalisi nõupidamisi, mille tulemusena töötati välja ja kiideti Justiitsministeeriumis 19. jaanuaril 1996 heaks **isikunimeseaduse kontseptsioon**. 22. aprillil 1996 moodustas keeleamet haridusministri 1. aprillil 1996 käskkirja alusel isikunimekomisjoni, mis pidi välja töötama isikunimeseaduse eelnõu 1. detsembriks 1996. Komisjoni töö ei käivitunud, takerdudes arvatavasti rahapuudusesse. 27. juunil 1999 saatis Emakeele Seltsi

juhatus siseministrile kirja ettepanekuga jätkata isikunimeseaduse eelnõu väljatöötamist Siseministeeriumi juures. Seltsi juhatuse ettepaneku aluseks olid seltsi 24. mai 1999. a koosolekul kõlanud ettepanekud ja arvamused. Oma 26. juuli vastuses peab ka siseminister teemat sedavõrd oluliseks, et on valmis moodustama asjaomase töörühma. Mõneks ajaks jäi küsimus siiski soiku, kuni selle elustas eespool juba mainitud Marika Arendi kohtuasi. **Isikunimeseaduse eelnõu väljatöötamise töörühm** moodustati siseministri 15. mai 2001. a käskkirjaga nr 203 ja sai ülesandeks välja töötada isikunimeseaduse eelnõu 1. detsembriks 2001. Eelnõu valmis 2002. aasta oktoobriks ning esitati Riigikantseleisse 29. oktoobril 2002.

3.3.1 Isikunimeseaduse eelnõu

Eesti riigikeel on eesti keel, mida kaitsevad põhiseadus ja keeleseadus. Riigikeele ametliku tarvituse aluseks on kirjakeele norm. Nimed on riigikeele osa. Seega on loogiline, et ka **nimekirjutus peab vastama eesti kirjakeele normile**. Selle nõude esitamist ei saa tagasi lükata väidetega isiku põhiseaduslike õiguste piiramisest. Muidu peaksime loobuma õigekeele õpetamisest koolides ja laskma kogu ametliku keelekasutuse vabaks. Isikunimeseaduse eelnõu väljatöötanud komisjon oli seisukohal, et nimede kirjalpilt peab vastama eesti õigekirjutuse reeglitele.

Nimed on ka osa meie rahvuslikust pärandist. Seega on õigustatud **nimede säilitamine ja kaitse**. Eriti käib see perekonnanimede kui konservatiivsema nimistuosa kohta. Seetõttu on isikunimeseaduse eelnõus seatud piiranguid perekonnanime muutmisele. Seisukoht on, et nime muutmiseks peavad olema väga mõjuvad põhjused (loetletud eelnõu §-s 18) ning et uus võetav perekonnanimi peab vastama teatud tingimustele (loetletud eelnõu §-s 19). Eriti rõhutatakse nime vastavust eesti nimetraditsioonile ja õigekirjutustavale. Erand tehakse teistest rahvustest isikutele, kellel lubatakse valida oma nimetraditsioonile vastav nimi.

Nimistu kui ajaloolise pärandi säilitamise püüetega on kooskõlas ka eelnõu autorite seisukoht abiellumisel moodustatud **liitperekonnanimede mittepärandatavuse** kohta. Eesti nimesüsteemile on omane ühekordne perekonnanimi; kaheosalisi perekonnanimesid esineb vaid erandina. Nende juurdetekitamine ei oleks mõistlik. Eelnõu kohaselt abiellumise korral isiku soovil moodustatav kaheosaline perekonnanimi ei oleks pärandatav, küll aga saaks pärandada seniseid kaheosalisi perekonnanimesid.

Perekonnanimede perekonnaõiguslik regulatsioon on isikunimeseaduse eelnõusse üle võetud praegu kehtivast perekonnaseadusest peaaegu muudatusteta.

Isikunimeseaduse eelnõu täpsustab olulisel määral kehtivas perekonnaseaduses **eesnimele esitatavaid nõudeid**. Seaduseelnõu järgi võib lapsele panna kuni kolm lahku kirjutatud nime või kaks sidekriipsuga seotud nime; ei ole lubatud panna nime, mis eraldi või koos perekonnanimega ei ole kooskõlas heade kommete või eesti nimetavaga; ei või mõjuva põhjuseta panna tavatut eesnime, mis keeruka või üldisele keelekasutusele mittevastava

kirjapildi või häälduse tõttu või üldkeelilise tähenduse tõttu ei ole eesnimena kasutamiseks sobiv, ei vasta isiku soole või on üldtuntud isikunimi.

Isikunimeseaduse eelnõu kohaselt luuakse siseministri valitsemisalas nõuandev 7 kuni 11 liikmega **isikunimekomisjon**. Komisjoni ülesandeks on anda siseministrile soovitusi isikunime andmise või kohaldamise vaidlustamise korral, anda nõu isikunimede moodustamise kohta esitatud küsimustele vastamiseks ja probleemide lahendamiseks, teha ettepanekuid isikunimede moodustamist täpsustavate nõuete sätestamiseks, anda selgitusi isikunimede vastavuse kohta nimeseaduse nõuetele. Seejuures on komisjonil õigus saada isikunimede andmise ja kohaldamise küsimustele riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustelt vastuseid, anda isikunimeseaduse selgitamiseks ja tutvustamiseks juhendeid ja selgitusi, saada nimeteadusliku usaldusasutuse isikunimeteemalisi ekspertiisid.

Seega loodaks keskne nimekorralduse küsimustega tegelev ekspertorgan, kuhu sellesuunaline tegevus koonduks. Seni on sama ülesannet täitnud vabatahtlikus korras Emakeele Selts ja Eesti Keele Instituudi ning ülikoolide töötajad. Nende kohustused ja õigused isikunimekorralduslikes küsimustes ei ole kusagil reglementeeritud, samuti ei ole nende tööd eraldi tasustatud.

Riikliku isikunimekomisjoni loomine võimaldaks süstemaatilisemalt isikunimekorraldust edendada. Riigipoolne tugi annaks võimaluse luua või omandada nimekorralduseks vajalikud andmebaasid. Praegu haldab rahvastikuregistrit AS Andmevara, kust nimeandmete omandamine käib üksikutele uurimisasutustele rahalises mõttes ülejõu.

3.3.2 Isikunimede keelsus

Eesti **eesnimesid** jagatakse traditsiooniliselt eestikeelseteks ja võõrkeelseteks. Eestikeelsete hulka kuuluvad nimed, mis toetuvad omatüvedele ning millel pole võõraks peetavaid struktuurijooni, n.o 1) muinaseesti nimed praegusaegsel kujul, 2) tehisnimed, 3) lähisugulaskeeltest pärit nimed, 4) täiesti eesti keeles mугanenud laennimed. Võõrkeelsed nimed on mугanemata või osaliselt mугanenud nimed, mis on eestlaste kasutusse jõudnud põhiliselt viimase 150 aasta jooksul.

Praeguse eelisinimestiku järgi otsustades on populaarsemad rahvusvahelised nimed. Eeliskahakümnes on nii poistel kui tüdrukutel valdavalt võõrkeelsed nimed. Eesti omanimed on esindatud vaid üksikute laennimedega (*Liis, Triin, Kadri, Liisa; Kristjan, Siim, Mihkel, Tanel, Taavi*), ülejäänud on vanemad või uuemad võõrapäraseid nimed.

Eesti eesnimistut iseloomustab avatus, nimevaliku kiire vaheldumine; uusi nimesid leiutavad nii vanemad ise, kuid tavaline on nimede laenamine rahvusvahelisest kasutusest. Kuivõrd ka 19. sajandi keskpaigale eelneval perioodil kasutati – küll mугanenud kujul ja eestipäraseks peetuna – rahvusvahelisi ristiusu taustaga nimesid, on teiste rahvaste nimede kasutamist Eestis sedavõrd omaks peetud, et selgelt eesti päritolu eesnimede suurest ülekaalust saame rääkida vaid 20. saj üksikutel perioodidel (1930.–1940.,

1980. aastad). Nimesid laenatakse nii lähinaabritelt kui ka kaugemalt (leedu *Egle*, soome *Erki*, *Kaisa*, rootsi *Sven*, inglise *Kätlin*, *Annabel*, *Kevin*, *Robin*).

Muidugi võiksid eesti lapsevanemad eelistada eesti omanimesid, ent kuivõrd võõrnimede kasutamise tava on väga pikaajaline, ei saa oodata olulist nimemaitse muutust. Ka teiste maade olukorra järgi otsustades on üldine suund üha suurema ühtlustumise ning rahvusvahelistumise poole. Seega on teatud mõttes tegemist paratamatu protsessiga. Seda tasakaalustab ka tõsiasi, et rahvusvahelisest nimevarast valivad eesti lapsevanemad eeskätt need nimed, mis eesti kasutusse (struktuur, hääldus) sobivad (nt *Annabel*, *Laura*, *Kevin*, *Robin*). Liiga keerulisi ja kaugeid nimesid kasutatakse üksikjuhtudel ning seejärel kaovad nad tarvitusest.

Uuema tendentsina tuleb nimetada siiski seda, et kui varasemate uute laenude puhul eelistati eestipärast kirjaipilti, siis nüüd jäävad sageli ülekaalu võõrvariandid (nt eelisnimede hulgas on *Kelly* pro *Kelli*). Aastatel 1990–2000 esines mõni võõrtähtedest või võõrapärastest tähekombinatsioonidest 7,7% tüdrukute nimedes ja 4,9% poiste nimedes; 1990. a oli vastavad näitajad 5,6% ja 2,9%, 1970. aastateni sai võõrtähega nime kuni 2% lastest.

Võõrtähtedega on seotud ka praeguse nimekasutuse üks olulisimaid negatiivseid tendentse, järjest enam on kasutusse tulnud mitmesuguseid segavariante: võõrtähti lisatakse nii võõrast päritolu kui ka omanimedesse suvaliselt.

Ortograafiat aluseks võttes võib eesti nimesid jagada kolme rühma: omanimed, võõrnimed ja tsitaatnimed. Omanimed on kõik eestikeelsed nimed (vt eespool). Võõrnimed on mугanemata või osaliselt mугanenud nimed, millel on võõraks peetavaid struktuurijooni (nt võõrsõnatähed – *Rudolf*; nimealguline *b*, *d*, *g* – *Brita*; järgsilbi pikad täishäälikud või rõhk järgsilbil – *Marleen*). Tsitaatnimed on nimed, mida kirjutatakse vastava keele reeglite kohaselt, kust nimi on üle võetud. Omanimedes ja võõrnimedes ei tohiks võõrtähti kasutada, eriti lubamatu on võõrtähtede kasutamine selgelt omapäritolu nimede korral (nt *Önnely*, *Daavy*). Tsitaatnimedes võib kasutada võõrtähti ning võõrapäraseid tähekombinatsioone, kuid vaid seal, kus nad alusnimes on (*Christina*, *Caroline*, *Felix*, mitte *Cristiina*, *Carolain*, *Velix*).

Perekonnanimede keelsuse kohta tänapäevaseid statistilisi andmeid esitada küll ei ole, ent nende rühmitus võiks olla üsna analoogiline eesnimede omale. Omasõnade kirjaviisis olevad perekonnanimed (*Tamm*, *Mallene*, *Tähemaa*) on kõik kahtlemata eestikeelsed. Võõrsõnakirjaviisis perekonnanimesid (*Šank*, *Damberg*) loeti 1930. aastatel kindlasti võõrapärasteks ja neid ei olnud nimemuutmise käigus võimalik võtta, samuti kui täielikult mõne võõrkeele kirjaviisis perekonnanimesid (võrreldavad tsitaatsõnadega, nt *Reichenberg*, *Wolsky*). Mõttekam on seetõttu üritada piiritleda eestikeelseid ja võõrkeelseid perekonnanimesid, võttes mõnevõrra aluseks kohanimede eestikeelsuse kindlakstegemise korra (RT I 1997, 65, 1098).

Perekonnanime eesti- või võõrkeelsust saab määrata mitme tunnuse järgi:

1. Leksikaalsete tunnuste järgi on eestikeelsed nimed need, mis sisaldavad äratuntavalt mõne eestikeelse sõna vormi, näiteks *Kask*, *Tamm*, *Lepikult*, *Mäeumbaed*, *Jõeäär*. Niisamuti on võõrkeelsed need nimed, mis sisaldavad mingi võõrkeelse sõna vorme, näiteks *Birk*, *Eichenwald*, *Ellerode* (saksakeelsed nimed), *Berezovski*, *Poddubnõi* (venekeelsed nimed), *Järvenpää*, *Kettunen* (soomekeelsed nimed).

2. Ortograafiliste tunnuste järgi on eestikeelsed nimed need, mille kirjutusviis ja hääldus on kooskõlas eestikeelsete sõnade ortograafiaga, näiteks *Jürine*, *Martna*, *Lugus*. Võõrkeelsete nimede tunnuseks on võõrtähtede esinemine, näiteks *Cederberg*, *Ericsson*; samuti kirja- ja häälduse lahknevus (eesti kirjaviisi mõttes): näiteks hääldatakse nime *Uesson* [uuesson] ja nime *Adoberg* [aadoberg].

3. Derivatsiooniliste tunnuste järgi on eestikeelsed nimed need, mille lõpus eesti perekonnanimedele (ka kohanimedele vm-dele) tüüpiline järelliide, nt *-ste* (*Jaanuste*, *Väluste*), *-vere* ~ *-ver* (*Lillevere*, *Jõgever*), *-ma* (*Tähema*, *Valgma*) vms. Võõrkeelseid nimesid selles osas eristavad näiteks liited *-son* (tüüpiline Skandinaavia ja saksa perekonnanimedes: *Bengtsson*, *Magnusson*), *-berg* (saksa ja rootsi nimedes: *Blumberg*, *Alberg*), *-man(n)* (saksa nimedes: *Holzmann*, *Bergmann*).

4. Kui nimes puuduvad mingid erilised tunnused, mille alusel saaks teda liigitada, saab lähtuda ka nime foneetilisest kujust; nii on loetud eestikeelseks nimeks neid, mille häälikkuju on kooskõlas eesti omasõnade struktuuriga: *Jesse* (vrd kohanimed *Üsse*, *Visse*, *Jõesse*), *Kelam* (vrd *valem*, *tule* jms).

Eesti- ja võõrkeelse nime piiritlemine ei ole alati lihtne, kõige rohkem valmistavad probleeme hübriidkeelsed nimed, kus üks osa eesti-, teine võõrkeelne, nt *Tõnisson*, *Võsuberg* jms. 1930. aastatel valitsenud käsituses loeti niisugused nimed kahtluseta võõrapärasteks, praegu on nt eestipäraseks loetud nimi *Veerberk*.

3.3.3 Isikunimekorraldusega tegelevad institutsioonid

Perekonnanimede allikateks olevaid dokumente hoitakse Riigiarhiivis, maakonnaarhiivides, Siseministeeriumi rahvastiku toimingute osakonna arhiivis jm (nende dokumentide liike ja säilitamispaiku tutvustab põhjalikult Must 2000). Jooksvad andmed Eesti elanike praeguste nimede kohta leiduvad AS Andmevara poolt hallatavas rahvastikuregistris.

Isikunimede uurimise ja korraldamisega on seni tegeldud peamiselt Emakeele Seltsis, Eesti Keele Instituudis ning ülikoolides. Perekonnanimede uurimise kohta leidub põhjalikke ülevaateid viimasel ajal ilmunud kirjanduses (Henno 2000, Must 2000). Nimede ajalugu, uurimist ja korraldamist käsitlev käsikirjaline ja trükitud kirjandus on fikseeritud Eesti onomastika bibliograafia leheküljel Internetis aadressil <http://www.eki.ee/nimeselts/bib/>. Eestit puudutava onomastilise kirjanduse loendit avaldatakse jooksvalt ka sariväljaandes *Onomastica Uralica*. Koostatud on andmebaas XIX sajandil eestlastele pandud perekonnanimede ning eestistatud perekonnanimede kohta

(vt Must 2000). Viimasel ajal on hoogustunud isikunimede uurimine ülikoolide juures, kaitstud on mitmeid lõpu- ja magistritöid (nende loend leidub mainitud Interneti-aadressil). Paremini uuritud on perekonnanimede ajalugu XIX sajandil ja Eesti Vabariigi ajal. Vanema ajaloo uurimist on takistanud allikate vähesus ja uurimise komplitseeritus vanade arhivaalide puhul. Nimistu nüüdisaegse koostise uurimise puhul on oluliseks takistuseks rahvastikuregistri nimeandmete kättesaamatus (või kättesaadavus suure raha eest) uurijatele. Nii ei teata praegu eesti- ja võõrkeelsete perekonnanimede suhet, nimede struktuuri, nimede jaotuvust rahvuse järgi jm uurijatele ning nimekorraldajatele olulisi andmeid. Loodetavasti saab loodav isikunimekomisjon ligipääsu nendele andmetele.

Nii võib ütelda, et eeldused isikunimede korraldamiseks on soodsad. Valminud on isikunimeseaduse eelnõu, loodetavalt luuakse isikunimekorraldusega spetsiaalselt tegelev komisjon. Nimede uurimiseks on eeldused olemas korralike bibliograafiliste ning nimeandmebaaside näol. Uurijatele tuleks veel kättesaadavaks teha nüüdisaegsete perekonnanimede koondandmebaas. Suuremat tähelepanu nõuab isikunimekorraldust käsitleva kirjanduse hankimine, soovitatavalt võiks selleks rahasid eraldada ja koondada see kirjandus loodava isikunimekomisjoni juurde.

3.4 Isikunimekorralduse ülesanded

Isikunimeseadus jääb siiski ka tulevikus sedavõrd üldiseks, et oluline osa on **rakendusmäärustel**, mis praktikas nt perekonnaseisuametnikke peaksid toetama. Need võivad olla praeguste kasutusandmete alusel koostatavad nimekirjad, nt kahesooliste nimede esinemise kohta Eestis, võõrkeelsete nimede korrektsed ja välditavad kirjakujud jne. Nimekirjad jm abimaterjalid peaksid kasutusvalmis olema selleks ajaks, kui seadust rakendama hakatakse. Eesnimepiirangud suletud loetelu alusel ei ole eesti nimetraditsiooni arvestades mõeldavad ega vajalikudki, eriti kui üldist nimepilti õnnestub eesti ortograafiareeglite kohaseks parandada või suunata.

Nimekorraldajatel oleks tarvis **ligipääsu rahvastikuregistri nimeandmetele**, et teha otsustusi nimemoodustust puudutavates küsimustes. Näiteks laialt tarvitataivate perekonnanimede loendi koostamisel peaks aluseks olema rahvastikuregistri andmed nimede sageduse kohta. Nimede soole vastavuse üle otsustamiseks oleks tarvis teada, mis soost isikutele mingit nime kui palju on antud. Soome isikunimekomisjonil on reaajas ligipääs rahvastikuregistri nimeandmetele, kuhu komisjon saab esitada teda huvitavaid päringuid. Võiksime sellest võtta eeskju.

Samuti tuleks isikunimekomisjoni juurde koondada **erialase kirjanduse kogu**, kuhu tellitakse ja ostetakse isikunimekorraldust puudutavat kirjandust nii kodu- kui ka välismaalt. Praegu Eesti raamatukogudes leiduv onomastiline kirjavara on võrdlemisi kaootilise koosseisuga, tihti puuduvad kesksemadki erialased ajakirjad. Eriti nimekorralduse seisukohalt oluline nimeõigust puudutav osa on puudulikult komplekteeritud.

Isikunimedele on senini ilmselgelt liiga vähe tähelepanu pööratud. Nimedest

võiks lühiülevaate saada näiteks juba koolis (Soome kooliõpikutes on nimede päritolu jm üldjoontes käsitletud). Nii tekiks ehk arusaam, et nimed on meie või mõne muu rahvuskultuuri osa ja nendega ei tohi omatahtsi ümber käia; samuti tuleks püüda kummutada üldlevinud arusaam, et nimed asuvad väljaspool igasuguseid reegleid (keele struktuur, õigekirja küsimus, traditsioonid).

4 KOHANIMED

4.1 Kohanimekorralduse areng

4.1.1 Kohanimekorraldus 1917. aastani

Eestikeelsete kohanimede normimise alguseks võib tinglikult lugeda vanalt **uuele kirjaviisile ülemineku** aega 1860.–70. aastatel. Nii andis Jakob Hurt 1864 ("Lühikene õpetus õigest kirjutamisest parandatud viisi") eraldi juhise ka Eesti kohanimede kirjutamise kohta: "Eestikeele nimed, olgu mis nimi tahes, peavad ka Eesti viisi kirjutatama, s. o. nõnda, kuidas Eesti õigest kirjutamise seadused käsivad [– – –]. Nimed, mis vana viisi puudulikult kirjutati, peavad uut viisi ümberkirjutatama, nii et nime kirjutamine ja väljaütlemine kokku käivad." Näidetena on antud *Tartu lin, Järva maakond, Otepää kihelkond, Koiola vald, Valgesoo veski, Emajõgi, Munamägi, Kuresaar', Vanaküla, Mäeotsa talu* (Hurt 1864: 14).

Nimekirjutusest rohkem pälvisid 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse ajakirjanduses tähelepanu nimevaliku ja **nimede keelsuse** küsimused. Eesti kohtade kolmekeelsed (eesti, saksa, vene) nimed tekitasid palju segadust ja ühe lahendusena nähti ettepanekut võtta ametlikult ka vene keeles tarvitusele eesti- (ja läti-)keelsed kohanimed (vt nt "Kodumaa kohanimed", Olevik 3.11.1886), jättes saksa nimed kõrvale. Mõnevõrra sellesuunalist arengut ilmseski venekeelsetes vallanimedes, kus varem tavalise saksa nime asemel kasutati eesti tüve (nt Meeri vald – vn *Мерийская волость*, vrd sks *Gemeinde Meyershof*; Suuremõisa vald – vn *Суремызская волость*, vrd sks *Gemeinde Großenhof*; Veriora vald – vn *Вериторская волость*, vrd sks *Gemeinde Paulenhof*). Sellele vastukaaluks aga hoogustus **kohanimede venestamine**: 1891 anti mitmele vallale vene nimi (Kauksi > *Aleksandrovskaja*, Palvere > *Nikolajevskaja*, Uuemõisa > *Vladimirskaja*), 1893 nimetati Tartu Jurjeviks, 1914 arutati teistegi linnade nimede venestamist (mh Tallinn Kolõvaniks jms). Eestikeelse *Tartu* nime lubamine ajakirjanduses varieerus, sõltudes tsaaririigi üldisest olukorrast (1893 keelati, seejärel lubati, sõjaoludes 1915 uuesti keelati). Kuigi nimede kolmekeelsus üldiselt säilis, hakati ametlikul tasandil üha enam soosima venekeelsed kohanimed, eriti 1910. aastatest alates.

4.1.2 Kohanimekorraldus Eesti Vabariigis 1918–1940

Eesti iseseisvumine muutis otsustavalt erikeelsete nimede staatust: ametlike venekeelsete asemele tulid **ametlikud eestikeelsed kohanimed**. 7. augustil 1920 andis siseminister määruse avalikult väljapandavate nimelaudade, kuulutuste ja kinofilmide pealkirjade (tekstide) kohta; tänavate, turgude ja

platside nimed pidid olema eestikeelsed, nimesildid kirjavigadeta. 1919 anti välja ametlik postikohtade nimistu (saksa-eesti), 1923 avaldas Posti Peavalitsus "Üleriiklise asumite nimestiku", mis sisaldas linnade, alevite, valdade, külade, asunduste, üksiktalude jms nimesid. See jäi tegelikult 1940. aastani ainsaks enam-vähem täielikuks Eesti asulanimede loendiks.

Nimede **keelsusele** pöörati tähelepanu, propageerides eestipäraseid kohanimesid. 1920–1924 muudeti mitmes Eesti linnas (Haapsalu, Tallinn, Tartu) tänavanimesid eestipärasemaks, suurematest kohtadest said 1922. a eestipärase nime *Kõlleste* (seni Krootuse) ja *Otepää* (seni Nuustaku). 1921. aastast alates esitati kaebusi võõrkeelsete nimesiltide vastu ja ettepanekuid ka saksa ja vene keeles hakata tarvitama eesti kohanimesid, viimane kampaania hoogustus 1930. aastatel, kui ka ametlikul tasandil avaldati sellekohast survet. Riiginime *Eesti* võõrkeelsete vastete kohta peeti mõttevahetust (kas ainult *Eesti* või siiski *Est(h)onia/Estland* jms?), kuid 10. novembril 1926 tegi valitsus lõpuks otsuse inglisis-, itaalia-, hispaania- ja portugali keelse nimena tarvitada *Estonia*, saksa-, rootsi-, norra-, taani- ja hollandi keelse nimena *Estland* (Politseileht 20.11.1926).

Peamiselt 1920. aastatel, ent ka hiljem tegeldi palju kohanimede **keelelise korrastamisega**. Selle ülesande võttis endale Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatus, kes vastas posti- ja raudteevalitsuse ja teiste riigiasutuste sellekohastele pärimistele. Sõnastati kohanimede normimise üldreegel „kirjuta kohanime nii, nagu kohalik rahvas nime hääldab“. Juhatus soovitusel avaldati ajakirjas *Eesti Keel* (vt nt 1924, lk 179–181; 1925, lk 82, 136–137; 1926, lk 93–95; 1928, lk 30–31; 1932, lk 92–95; 1934, lk 122–128, 151–156; 1936, lk 156–160, 187–190). Seekõrval ilmus eraldi ülevaateid eesti kohanimede kasutamisest kaartidel ja nimestikes *Eesti Keeles* (nt Tiitsmaa 1923a, Tiitsmaa 1923b) ja ajakirjanduses, eriti *Postimehes*. Üksiknimena pälvis enim tähelepanu küsimus, kas õige on *Tallinn* või omastavaline *Tallinna*, ent 1930. aastate keskpaiku jäi ülekaal nimetavalisele kujule (Saareste 1934).

1930. aastatel hoogustus **kohanimede eestistamise** propaganda. Eesti Rahvusluse Ühing taotles 1930–1931. a mitmete vallanimede (*Einmani*, *Porkuni*, *Pornuse*, *Prangli*, *Riidaja*, *Taagepera* jne) eestistamist. Isikunimede eestistamine, mis muutus 1934. aastast massiliseks, ahvatles sedasama kordama kohanimede osas. Selle taustaks oli rahvusluse tõus ja autoritaarse riigivõimu tugevnemine mujal Euroopas; kohanimesid rahvuspärasitati mh Lätis ja Rumeenias. 19. aprillil 1938 andis riigihoidja dekreedina „**Koha- ja kinnistusüksuste nimede korraldamise seaduse**“ (RT 1938, 42, 397), mille peaeesmärgi sõnastas § 1: „Haldusüksused, külad ja alevikud ning muud asulad peavad kandma eestipäraseid nimesid.“ Seaduse § 2 kohaselt kuulusid muutmisele võõrapärased, samuti labase tähendusega või halva kõlaga nimed. Muutmata jätta võis nimesid, mis „omavad positiivset tähtsust Eesti ajaloo seisukohalt“. Seadus sätestas täpsemalt ka kohanimede määramise pädevuse, seni oli seda toimetatud põhiliselt Vene-aegsete seaduste põhjal (näiteks muutis 1928. a siseminister mõned Vilo valla külanimed „Üldise talurahva juhtimise seaduse“ § 243 alusel).

Seaduse täitmiseks moodustati siseministeeriumi juurde Kohanimede Nõukogu, kes hakkas nimede muutmise ettepanekuid läbi vaatama. Esimene käsitletav nimede ring hõlmas **vallanimesisid**. 1938. a vallareformiga vähendati valdade arvu ja õgwendati nende piire. Ka vallanimed läbisid terase kontrolli. Muudeti nii need nimed, mis olid võõrapärased (Petserimaal *Irboska* > *Linnuse*, *Kulje* > *Kalda*, *Laura* > *Lõuna*, Võrumaal *Aleksandri* > *Laheda*, Narvataguses *Skarjatina* > *Raja*), kui ka need eestiilmelised nimed, millel oli võõras algupära (Järvemaal *Esna* > *Kareda*, Valgamaal *Taagepera* /*Stackelberg/ > *Vaoküla*, Virumaal *Iisaku* > *Täriveri*, *Porkuni* > *Assamalla*). Viimastest üksnes Iisaku (Täriveri) valla rahval õnnestus 1940. a algupoolel tagasi saada oma algne nimi.

Veel ulatuslikumad olid **asulanimede** eestistamise kavad. Määratud aja jooksul pidid vallavolikogud tegema ettepaneku oma võõrapäraste nimede muutmiseks, selle kava vaatasid läbi maavalitsused, kes edastasid ettepanekud omakorda siseministeeriumi Kohanimede Nõukogule. Kui viimane mõne ettepanekuga ei nõustunud, saadeti see märkustega tagasi vastavale maavalitsusele, kes siis esitas uue nime. Riigiarhiivis (fond 14, nim 2, sü 450, 721 jt) säilitatavast kirjavahetusest selgub, et tegemist oli võrdlemisi ajaloovaenuliku ja pealiskaudse ettevõtmisega. Petserimaal nähti ette muuta nii venepäraseid külanimesid, millel setu vasted olemas (need ei sobinud), kui ka mitmed setu külanimed (Päll 1998a). Sama üritus rootsi vähemuse aladel tekitas proteste nii kohalike rootslaste seas kui ka Rootsi ajakirjanduses. Järeleandmisena teatas Kohanimede Nõukogu, et muuta ei kavatseta külanimesid neil aladel, kus rootslased on enamuses, pidades vastavaid nimesid Eesti ajaloo seisukohalt positiivset tähtsust omavaiks (Smõslova 2000). Pärast baaside lepingu sõlmimist NSV Liiduga laienes sama seisukoht ilmselt Petserimaa vene enamusega valdadele, sest viimastes protokollides 1940. a veebruaris ei kajastunud enam nende nimede eestistamise kavad. Kogu asulanimede eestistamise kavadele tõmbas kriipsu peale 1940. aasta, siiski tulid mõned arutatud nimekujud (nt *Saatse*) hiljem vähehaaval kasutusele.

Seaduse kolmandat tähtsat eesmärki, **kinnistusüksuste nimede** eestistamist ei jõutud arutama hakatagi, ent Andrus Saareste eestvedamisel võeti vastu nende nimede keelelise korrastamise juhend (RT 1938, 87, 777).

Seaduse nõudel muutsid mitmed linnad (Narva, Rakvere, Tallinn, Tartu) veel kord oma tänavanimesisid, kaotades viimased võõrapärased nimed (nt Tallinnas 1939. a *Drevingi* > *Keldrimäe*, *Kordese* > *Kevade*, *Lutheri* > *Lastekodu*, *Sarlote tee* > *Mustjõe*, *Tsemendi* > *Paide*).

4.1.3 Kohanimekorraldus Nõukogude ajal

Nõukogude aja esimesed silmapaistvad muudatused puudutasid tänavanimesisid, andes märku **nimede ideologiseerimisest**. Juba 1940. a muudeti nimesid: 10. augustil Kuressaares *Pargi* > *Viktor Kingissepa*, 27. ja 30. augustil Tallinnas *Karu* > *Viktor Kingissepa*, *Jaan Poska* > *Aleksander Leineri*, *Konstantin Pätsi* > *Jaan Kreuksi*, *Jüri Vilmsi* > *Jaan Tombi*. Järgnesid muudatused Tapal, Tartus, Valgas ja Võrus. Massiline tänavanimede muutmise võeti ette 25. oktoobril 1940, kui Tallinnaga liideti Nõmme linn,

uutest suundadest andsid tunnistust niisugused korduvate nimede asendused, nagu *Kadaka pst* > *Kommunaari pst*, *Nurme* > *Töölise*, *Päikese pst* > *Prožektor*i *pst*, *Toome pst* > *Lermontovi pst*, *Uus* > *Visaduse*, *Vabaduse pst* > *21. Juuni pst*, *Valdeku* > *Punatähe*.

Saksa okupatsiooni ajal 1941–1944 endised tänavanimed põhiliselt taastati, kuid jõuti tekitada ka mõned uued ideoloogilised nimed (Tallinnas *Narva mnt* > *Adolf Hitleri*, Tartus *Suururg* > *Adolf Hitleri plats*). Nõukogude võimu tagasi tulles taasjõustati üldiselt varasemad otsused, ent 1940.–1941. aasta tänavanimed enamasti ei taastatud, ka Nõmmel säilisid mõnda aega liitmiseelsed nimed. See järeleandmine oli siiski ajutine, uus ideoloogiliste nimede laine algas 1948. a (13. juulil Tallinnas *Falgi tee* ja *Komandandi tee* > *Nõukogude*, *Vabaduse väljak* > *Võidu väljak*), "igandlike" nimedena kaotati *Heeringa*, *Kuninga*, *Piiskopi*, *Pühavaimu* jms. Muutused jõudsid haripunkti 1950. aastate alguses (1950 muudeti Haapsalus korruga 28 tänavanimed, Tartus 13 tänavanimed, 1951 Kuressaares 6 tänavanimed). 1953. aastal nimetati Kuressaare linn *Kingissepaks* ja Kuressaare rajoon *Kingissepa rajooniks*, järgnevalt muutuski *Kingissepa* kõige sagedamaks ideoloogiliselt motiveeritud nimeks Eesti tänavanimistus (1987 esines 27 asulas). Ideoloogiline surve tänavanimedele vähenes 1960. aastatel, ent tugevnes jällegi 1980. aastate alguses.

Kohanimed **keelsuses** ei toimunud esialgu mingeid muutusi, Nõukogude võim vaatles kohanimedid kui "vormilt rahvuslikke, sisult sotsialistlikke" ning liiduvabariigi fassaadi sobisid kohalikus keeles nimed. Venekeelses tekstis kasutati eesti nimesid transkriptsioonis, vastavad juhised kinnitati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt 20. jaanuaril 1956 (uuendati 26.09.1959). Neist erinevalt transkribeeriti eesti nimesid üleliidulisel tasandil, NSVL Geodeesia ja Kartograafia Peavalitsuse 1959. a instruksioon nägi ette kirjutada eesti pikad vokaalid vene transkriptsioonis ühekordselt, seega nt *Saaremaa* > *Саарема*, *Suure-Jaani* > *Суре-Яни*. Alles 1972. a suudeti Eestis ja Moskvas kehtivad juhised ühtlustada ning üleliiduline instruksioon hakkas pikki vokaale märkima kahekordsete tähtedega.

Surve venekeelsete nimede tekkeks tasapisi siiski kasvas. Sillamäel kui suletud linnas olid tänavanimed venekeelsed (*Геологическая*, *Подгорная*, *Речная*), üksikuid venekeelseid nimesid oli ka Narvas ja isegi näiteks Harju rajooni Klooga alevikus (*Ленинградская*, *Московская*). Siltidele ilmus ametlikest nimedest hoolimata 1980. aastatel ka puht venekeelseid variante (*Усть-Нарва* Narva-Jõesuu kohta, *Великолукская ул.* Tallinnas Velikije Luki tänaval jne), Tallinna täitevkomiteelt nõuti nimede *площадь Победы* (Võidu väljak) ja *Ратушная площадь* (Raekoja plats) ametlikku kinnitamist jne. Uut tekkivat venekeelset kohanimistut hakkas sümboliseerima Tallinna lähedale Muugale rajatav sadam, mille nimeks pandi *Ново-Таллинский порт* (see tõlgiti hiljem eesti keelde kujul *Tallinna Uussadam*), kuid mis muutus vene keeles õige pea ka paikkonnanimeks.

Kohanimed **ametlik korraldamine** toimus üleliiduliste mallide järgi, viimane versioon sellest oli Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1981. a seadlus "Territooriumi administratiivüksuste, asulate, ettevõtete, asutuste ja

organisatsioonide ja muude objektide nimetamise ja ümbernimetamise korra kohta" (ENSV Teataja 1981, 14, 180, asendas varasemat, 1965. aasta seadlust). See nägi ette vajaduse arvestada nimede määramisel "geograafilisi, ajaloolisi, rahvuslikke, elukondlikke ja teisi kohalikke tingimusi ning elanike soove". Seadlust täiendanud ENSV Ministrite Nõukogu määruse (ENSV Teataja 1985, art 541) kohaselt tuli arvesse võtta ka "kodanike kommunistliku kasvatuse ülesandeid".

Kohanime **keelelise normimisega** hakati uuesti tegelema 1950. aastate teisel poolel ja eriti 1960. aastatel, kui uus entsüklopeedia tõstis päevakorrade eesti kohanime kirjutamise põhimõtted. Rein Kull kirjutas 1958. a kohanime ortograafiast (Kull 1958), käsitledes *ma(a)*- ja *(s)saare*-lõpulisi nimesid, liitsõnaortograafiat nimeses, *o* ja *u* esinemist järgsilbis, kokku- ja lahkukirjutamist jm. Ajaloolise ülevaate eesti kohanime normimisest andis Arnold Kask (Kask 1974), kohanimesid käsitles ortograafia seisukohast ka Valdek Pall (Pall 1971).

Tähtsaks sai kohanime normimise teema 1970. aastate keskpaiku, kui ametlikul tasandil võeti ette **maa-asulate arvestuse korrastamine**. Nähti ette fikseerida asulate ametlikud nimed (Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 31. märtsist 1975), seni olid külanimedega tegelnud kohalikud külanõukogud. Nimede korrastamisega seoses ilmus ajakirjanduses selgitusi ja üksiknimede käsitusi (vt nt Pall, Simm 1977). Senistest põhjalikum oli Valdek Palli artikkel "Eesti kohanime normimine" (Pall 1976), mis käsitles normimise üldpõhimõtteid. Selle kohaselt tuleks ametliku kuju fikseerimisel tuleks arvesse võtta 1) nime kohalik murdeline kuju, 2) kirjakeele ühtsuse nõue, 3) nimetarvituse traditsioon, 4) nime struktuur, 5) etümoloogia. Artiklis vaadeldi murdeliste ja kirjakeelsete kohanime vaheliste üsikut häälikuvahelduste näitel (*h* nime alguses, ühe- ja kahekordsed konsonandid või vokaalid, *ts* või *ds*, järgsilbi *o* või *u*, esisilbi *e* või *ä* jm), kohanime kokku- ja lahkukirjutamist ning kohakäänete tarvitust.

Asulanime reformi jõustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium 25. veebruari 1977. a seadlusega (ENSV Teataja 1977, 11, 127). Nimede keeleline korrastamine oli üldiselt õnnestunud, muuhulgas kaotati nummerdatud külanimed (nt oli 5 Kullamaa küla) ja lihtsustati asustusüksuste terminoloogiat (kaotati asundused ja asundid, jäid üksnes alevikud ja külad). Külanõukogude vastuseisu tõttu jäid radikaalsemad nimemuudatused ja -parandused (nt *Laanemetsa* asendamine etümoloogiliselt õigemal *Lannametsaga*) siiski ära. Negatiivne oli asjaolu, et reformiga kaotati ametlikust käibest suur hulk kohanimesid, senisest enam kui 7400 asulast jäi nimekirja üksnes 3500 alevikku ja küla. Väikekülad liideti administratiivselt ühte, Võrumaal koondati nõnda ühe nime alla isegi kuni 13 endist küla (Kuutsi küla alla liideti Horsti, Kikkoja, Kilvaku, Kolgamäe, Masa, Mehla, Mõniste, Pulli, Päla, Rautsa, Roogsoo ja Rudina). Reform viidi järjekindlalt ellu, kuid see tekitas ajaloo kirjeldamisel palju segadust ja elanikud jäid enamasti vanu nimesid edasi tarvitama.

Nõukogude aja lõppu tähistab rahvusliku taasärkamise ajastul 1986–1991 kohanime deideologiseerimine, s.t **vanade kohanime taastamine**. Moskva ajakirjanduses alustatud diskussiooni refereeriti Eestis ja algatati

nõnda nimede taastamise arutelu. Esimesena taastati novembris 1986 nelja tänava nimed Kuressaares (*Friedrich Engelsi* > *Raekoja*, *1. Mai* > *Kauba*, *Moskva* > *Tolli*, *Tallinna /osa/* > *Lossi*), 1987. a taastati nimesid Haapsalus, Rakveres, Suure-Jaanis, Tallinnas, Tartus, Viljandis jm. Ühtekokku muudeti 1986–1991 u 200 tänava nime. Sümboliliselt olulisim oli ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi 23. juuni 1988. a seadlus Kuressaare linna nime taastamise kohta. Haldusjaotuse ümberkujundamise käigus said rajoonidest maakonnad, ühtlasi taastati 1990. a alguses ajaloolised maakonnanimed *Järvamaa*, *Läänemaa*, *Saaremaa* ning *Ida-* ja *Lääne-Virumaa*. Külanõukogudele omavalitsusõiguste ja sellega koos valla nimetuse andmisel muudeti ka mitmeid vallanimed (*Pürksi* > *Noarootsi*, *Riidaja* > *Põdrala*).

Uut tekkivat nimeõigust kajastas 18. jaanuaril 1989 vastuvõetud **keeleseadus**, mille eraldi peatükis käsitleti nimesid. Selles fikseeriti kohanimede keelsus (§ 27), nime rahvusvaheline kuju (§ 29) ning täpsema nimeseaduse vajalikkus (§ 30). Uudne oli see, et esmakordselt esitati ametlikult kohanimede eestikeelsuse ja nimede ühekordsuse põhimõte: kohanimed on eestikeelsed (aja- ja kultuurilooliselt põhjendatud eranditega) ning igal kohal on üksainus ametlik nimi. Samuti sätestati, et rahvusvaheliselt kasutatakse neidsamu nimekujusid mis Eestiski. (See oli oluline, arvestades kas või tollal veel välismaal valdavalt arusaama, et NSV Liidu ametlik keel on vene keel ja järelikult tuleks kõik nimed võtta kirillitsast. Muuseas üleliiduline kartograafia seda seisukohta ei jaganud ja NSV Liidu ametlikud ladinatähelised kaardid esitasid Baltimaade kohanimedid ainsa erandina originaalkujul, mitte kirillitsa kaudu transkribeeritult.) Kohanimede ühekordsuse põhimõttesse tegi küll korrektiive hilisem kohanimeseadus, lubades teatud juhtudel rööpnimesid, kuid muus osas on algse keeleseaduse sisu jäänud püsima. Nimeparagrahvide lähteteksti koostajaid Henn Saari tõstis hiljem esile asjaolu, et kui keeleseaduse muude paragrahvide üle vaieldi ägedalt ja neile anti ka vastuhääli (seadust hääletati peatükkide kaupa), siis nimesid käsitlev peatükk võeti vastu ainsagi vastuhääleta. Tagantjärele võib seda seletada nii juurdunud arusaamaga, et nimed on n-õ ebaolulise fassaadi küsimus (ja selles osas oli Nõukogude riik väliselt väga järeleandlik ehk rahvustesõbralik), kui ka sellega, et paragrahvide sõnastuses oli ehk leitud sobiv tasakaal, mis ei ärritanud otseselt ühtki Eesti rahvusühendat.

Eesti keeleseadus oli ilmseks eeskujuks ka teistele NSV Liidus koostatud keeleseadustele ja nimesid, sh kohanimedid käsitlevad punktid võeti ka neisse seadustesse sisse.

4.2 Kohanimekorraldus praegu

Taasiseseisvunud Eestis algul puudusid täpsemad sätted kohanimede kohta. Peale mainitud keeleseaduse käsitleti kohanimedid vaid *Eesti territooriumi haldusjaotuse seaduses* (RT I 1995, 29, 356 jj), külade ning muude asustusüksuste nimede ja piiride muutmist Vabariigi Valitsuse määruses (RT I 1996, 72, 1268).

1990. aastate algupoolel tehti katseid koostada 1989. a keeleseaduses ettenähtud nimeseadust, eestvedajaks sai Keeleamet, kes korraldas mitmeid

nimekorraldusteemalisi nõupidamisi. Algselt soovitud ühest nimeseaduse eelnõust sai arutelude käigus kolm erinevat seaduseelnõu, neist kõige kaugemale jõuti firmaseadusega (vt 5.3), kohanimeseaduse ja isikunimeseaduse visandid jäid ootama paremaid aegu. Siiski oli Keeleameti roll kohanimekorralduses oluline, mh alustati rahvusvahelist koostööd: Eesti kutsus mais 1992 kokku Balti riikide kohanimeteemalise nõupidamise ja osales sama aasta augustis esimest korda ÜRO kohanimekorralduskonverentsil.

Ulatuslikum riiklik kohanimekorraldus käivitus 1994. a, algtõuke selleks andsid Võrumaa kohanimede entusiastid (vt 4.2.1), saates pöördumisi mitmete valitsusasutuste poole. Siseministeriumi ettepanekul moodustas Vabariigi Valitsus 2. novembril 1994 **kohanimekomisjoni**, kelle esimeseks ülesandeks sai koostada kohanimeseaduse eelnõu, mis määratleks riikliku kohanimekorralduse põhimõtted. Vastav töörühm esitas eelnõu valitsusele aprillis 1996.

Kohanimekomisjon tegeles ka praktiliste nimekorraldusküsimustega: andis soovitusi Veeteede Ametile meremadalate rahvapäraste nimede kasutuselevõtuks (kaartidel leidis küllalt palju kunagi Vene või Nõukogude mereväelaste pandud nimesid), koostas talunimede korrastamise juhendi jm.

4.2.1 Kohanimeseadus

Kohanimeseadus võeti vastu 11. detsembril 1996 (RT I 1997, 1, 2 jj). See oli rahvusvaheliseltki tähelepanuväärne selle poolest, et kõik kohanimekorralduse põhisätted on koondatud ühte õigusakti. Varem oli kohanimeseadus vastu võetud üksnes Norras 1990. aastal, kuid see ei käsitlenud kõiki kohanimedega seotud aspekte, vaid peamiselt kirjakuju fikseerimise põhimõtteid ja nimede ametlikustamise protseduure.

Kohanimeseaduse 26 paragrahvi hõlmavad järgmisi küsimusi:

- a) kohanimede määramise pädevus (nimesid määravad asutused ja ametiisikud, nimepaneku kooskõlastamine ja avalikustamine);
- b) kohanimede suhtes esitatavad nõuded (keelsus, õigekirjareeglid, rööpnimed, samanimelisuuspiirangud, kohanimevalik);
- c) vähemusrahvuste kohanimed;
- d) kohanimede kasutamine ametlikus asjaajamises (registrites, kaartidel, siltidel jm);
- e) kohanimeseaduse järelevalve, nimede revisjon jm lõppsätted.

Tähtis on see, et kohanimeseadus fikseerib kohanimedele esitatavad keelelised nõuded. Kohanime kirjpilt peab vastama eesti õigekirja reeglitele, aga võib kajastada kohapealset (murdepärast) häälduskuju. Võõrkeelse kohanime kirjpilt peab vastama asjaomase keele õigekirjale ja mitteladina tähestikust lähtumise korral olema kooskõlas ametliku tähetabeliga (§ 15 lg 3). Kohanime täiskuju on nime täielik kuju, mis tuleb esitada ametlikus dokumendis. Täiskujusse kuulub nii nimi ise (täpsemalt, nimetuum, nt *Karja*, *Paide*, *Jaani*) kui ka liigisõna, mis näitab koha liiki (*linn*, *järv*, *mägi*, *laht* jne).

Niisamuti võib nimesse kuuluda hargtäiend, mis aitab eristada samanimelisi kohti (vrd *Suur-Karja* ja *Väike-Karja*, *Kolga-Jaani* ja *Järva-Jaani*). Sama nimetuuma kirjalpilt peab kõigis kohanimedes olema ühesugune (§ 15 lg 4). Kui näiteks külanimi on *Palase* (Raplamaal), siis peab ka selle järgi nimetatud kraav olema *Palase peakraav*, mitte „Pallase peakraav“, nagu senises ametlikus nimistus.

Seadus soovib kinnitada ametlikeks nimedeks eelkõige paikkonna põliseid rahvalikke nimesid (§ 17). Ka uute alade planeerimisel tuleb ära kasutada vanu nimesid, näiteks võtta uuteks tänavanimedeks seniseid paikkonna-, talu- või loodusnimesid. Nii viisi tagatakse kultuuriline järjepidevus. Isiku pühendusnime anda, s.o kellegi auks või mälestuseks tänavat, parki vm objekti nimetada ei lubata seaduse kohaselt selle isiku eluajal (§ 17 lg 3). Nimeks ei tunnustata numbreid ega muid mittesõnalisi tähiseid, nagu 27. km (raudteepeatuse nimena), K5a (kvartali nimena) vms (§ 17 lg 4). Seaduse jõustumise järel ei saa ka nt tänavaid nummerdada (vrd 1. *Roheline tn*, 2. *Roheline tn* jts), kuigi senised nummerdatud nimed võivad jääda (nt Tallinna Kopli liinid).

Seaduse eesmärk on piirata kohanimede asjatut muutmist ning säilitada kultuuriliselt ja ajalooliselt väärtuslikud nimed. Nimemuutmise põhjus võib olla samanimelisuse vältimine, nime vananenud kirjutusviis, juurdumatus kasutuses (ametlikud nimed vastandina rahvalikele nimedele) vms, kuid mitte nimepanija suva ega maitse-eelistus (§ 10).

Kohanimeseaduse alusel moodustati 17. juunil 1997 **kohanimenõukogu** (3. detsembril 2002 nimetati selle II koosseis) ning võeti vastu seadust täpsustavad aktid:

- a) kohanimede eestikeelsuse kindlakstegemise kord (vajalik kohanimeseaduse keelsust käsitlevate paragrahvide rakendamiseks);
- b) pühendusnimede määramise kord;
- c) riigi kohanimeregistri pidamise põhimäärus.

Kohanimenõukogu tegevuse seni olulisim saavutus on Eesti asulanimistu "tagasireform", st paljude **vanade külanimede taastamine** ametlikku nimistusse. Peamiselt 1997. ja 1998. a vaadati läbi kõikide kohalike omavalitsuste asulanimed ja nende taotluste alusel ennistas valitsus u 1200 nime. Kõik nimed korrastati ka keeleliselt, enamjaolt puudutas see kokku- ja lahkukirjutamist (*Mäeküla*, mitte *Mäe küla* jms).

Riigi kohanimeregistri käivitamine tõi esile senise kohanimeseaduse lünki. Et ka õiguslik raamistik oli vahepeal muutunud, asus kohanimenõukogu välja töötama uut **kohanimeseaduse eelnõu**. See valmis 2002. a lõpuks. Seaduse kontseptuaalne osa, sh keelelised nõuded uues eelnõus ei muutunud.

Kohalikule häälduskujule vastavate nimede ametlikustamine

1994. aastal tõstis sel perioodil aktiivselt tegutsenud Võrumaa kohanimede taastamise ja kaitse algatuskeskus üles taotluse kirjutada Võrumaa kohanimedid nii, nagu need kohaliku rahva murdekeeles (võru keeles)

kõlavad. Hiljem on seda suunda propageerinud 1995. aastal loodud Võru Instituut.

Murdepärasuste kajastamine ametlikes kohanimesedes on Eestis pika ajalooga teema. 1920. aastatel sõnastas A. Tiitsmaa seisukoha, et mida väiksem koht, seda rohkem tuleks kohanime kirjapildis arvestada kohaliku murde hääldusega: linnade ja maakondade nimed vastaku kirjakeele normidele, kihelkondade ja valdade nimedest kõrvaldatagu kitsama levikuga murdejooned, kuid säilitatagu kogu kihelkonna või valla keelepruugile omane, külade ja talude nimesid tuleks hakata kirjutama aga just nii, nagu need kohalikus murdes häälduvad (Tiitsmaa 1923a). Praktikas neid põhimõtteid ellu viima ei hakatud, talu- ja külanimesid kirjakeelestati kohalikul initsiatiivil sageli veel agaramalt kui suuremate kohtade nimesid, kusjuures sageli parandati nimi kirjakeelepäraseks kõlalise sarnasuse alusel, mitte tähendust tõlkida püüdes: *Kunnalannu* > *Konnalaane*, *Rusima* > *Roosimaa*.

Nõukogude ajal said murdealade kohanimesede korraldamisel suurema sõnaõiguse keeleteadlased. Sel ajal pooldati murdelise sõnavara tõlkimata jätmist ja nime ennistähenduse arvestamist, kuid ametlike kohanimesede kirjapildist tuli elimineerida kõik see, mis ei sobinud kirjakeele fonoloogiaga, Lõuna-Eestis vokaalharmonia, *ds*-ühend ja nõrk aste omastavalises kohanimedes, nt *Vadsa* > *Vatsa*, *Perdagu* > *Perdaku*, kõrgenenud keskkõrgete vokaalide märkimine vastavate kõrgete vokaalidega jm (Pall 1976). Järgsilbi *o* või *u* normimisele pöörati vähem tähelepanu: *Hindsiku* > *Hintsiko* Lääne-Võrumaal, kus murdekeeles valitseb *u*, ja Ida-Võrumaa *o*-lisel alal *Palometsa* kõrval ka *Külaoru*, *Võõpsu*.

Võru Instituut soovis, et ajaloolise Võrumaa piires kirjutataks kohanimesed Eesti põhikaardile vastavalt paikkondlikus võru keeles enamlevinud hääldusele. Vabariigi Valitsuse kohanimekomisjon aktsepteeris seda kava mõõndusega, et ametlikult määratud kohanimesed (külanimesed, vooluvete nimed) peavad kaardil olema ametlikul kirjakuju ja häälduspärane murdekuju võib olla antud sulgudes. Ametlikult määramata kohanimesede (mitteametlikud külad ja loodusnimed) osas lubati piirduda ainult murdelisele originaalhääldusele vastava kirjapildiga. Sellest otsusest ajendatult andis Emakeele Selts välja soovitusel (Päll 1997), kuidas kohanimesede võrupärast hääldust kirjapildis edasi anda. Võru Instituut nõustus üldiselt nende soovitustega, kuid taotles lisaks võimalust märkida põhikaardil ka kohanimedes esinevat eriti tugevat palatalisatsiooni, sest nii märkimata jätmine, nagu *Tona*, *Kolo*, kui ka *j*-ga märkimine, nagu *Tonja*, *Koljo*, on ühtviisi kaugel originaalhääldusest *Ton'a*, *Kol'o*. Palatalisatsiooni akuudiga märkimist lubatigi erandina kaartidel, kuid mitte kohanimesede ametlikus kirjakuju. Kõik muud murdejooned, mida on võimalik edasi anda eesti kirjaviisi vahenditega, osutusid ühtäkki vastuvõetavateks nii kohanimekomisjonis esindatud nimeuurijatele, kartograafidele kui ka riigiametnikele.

Peamised kasutusele tulnud Võru murdejooned on: *ä*-harmonia (*Härämäe*), *ü*-harmonia (*Küllätivä*), *õ*-harmonia (*Saarlāsõ*), ülipika *o* kõrgenemine (*Suurõsuu*), ülipika *e* kõrgenemine (*Viirksu*), nõrga astme afrikaat (*Soekõrdsi*) ja kolmanda silbi alguskonsonandi nõrgenemine (seda esineb Võru murdes

paikkonniti, nt *Sakudi*).

Võru Instituut asus tegema selgitustööd omavalitsustes, et need taotleksid võrupäraste nimekujude määramist ka ametlikeks külanimedeks. Rõuge vallas oli suundumus võrupärase kirja pildi kasutamisele tekkinud juba 1990. aastate algupoolel ja siin läks ettepanek hästi läbi. Ka Misso vallavolikogu kiitis põhikaardil esitatud võrupäraseid külanimesid heaks. Meremäe vallas läksid esialgu suure enamusega läbi kohalikule (setupärasele) hääldusele vastavad külanimed, kuid aktiivsemad elanikud valla Võrumaa-poolsetest küladest asusid selle vastu protestima. Kui need külad lahutati Meremäe vallast ning taasühendati Vastseliina vallaga, taotles uue valla volikogu külanimede tagasimuutmist konventsionaalsele kirjakäelepärasele kujule, mis ka sündis. Protestijaid külanimedega "setutamise" vastu leidis hiljem ka Meremäe valla Setumaa-poolses osas.

Mõnes Kagu-Eesti vallas, nagu Sõmerpalu, Haanja ja Lasva (Võru maakonnas) ning Veriora, Orava ja Värskä (Põlva maakonnas) viidi külade taastamise käigus osa külanimesid vastavusse kohaliku hääldusega. Kõige suuremat vastuseisu näitasid vallavolikogude liikmed üles õ-harmonia suhtes, ä-harmoniat ja o kõrgenemist u-ks peeti mõnel pool süsteemselt, mõnel pool üksikutes nimedes vastuvõetavaks.

Ametlikult võrupärasele kirjakuju normitud külanimede vastu on proteste kuulda olnud ainult Meremäe vallast. Samas on just Meremäe vallas uued nimekujud jõudnud teevitadele, sest Võru Teedevalitsus näib esindavat seisukohta, et nemad küll Võrumaal õ-de ja ä-dega nimesid siltidele ei kirjuta, aga Setumaa (Meremäe valla) osas on neil ükskõik, panevad nagu ametlik loend ette näeb.

Tulevikunägemusena võib välja pakkuda, et vaevalt kunagi õnnestub ajaloolisel Võrumaal ja Setumaal kõik asulanimed kohalikule hääldusele vastavaks normida. Vahepealsete aastate jooksul toimunud Võru murde arenemine omaette regionaalkeele suunas annab põhjust arvata, et rahvas võtab hoopis omaks arusaamise kohalikest asulanimedest kui kakskeelsetest: eestikeelses kirja pildis üks, võrukeelses kirja pildis teine kuju. Siiski tuleb püüda ka Võrumaa ja Setumaa eestikeelsetes külanimedes saavutada suuremat ühtlust. Tuleb teha selgitustööd kantselleitümoloogiatest moonutatud ja jätkuvalt vana kirjaviisi elemente sisaldavate kohanimede parandamiseks. Katastriüksuste nimed on selliseid moonutusi täis, kuid ka külanimede osas leidub juba aastakümneid leierdatud kahetsusväärseid näiteid.

Kui kõnekeeles hästi säilinud vokaalharmonia Kagu-Eesti kohanimede kirja pildis leiab jätkuvalt altpoolt tulevat vastuseisu, tuleks kaaluda Võrumaa kohanimede kirja pildi jaoks vähem radikaalsete reeglite tegemist, kus on kas täielikult või osaliselt loobutud õ-harmonia nõudest. Liitüveliste asustusnimede puhul on võimalikud kolm vahevarianti: 1) loobuda õ-st järelkomponendis *Korgõsaare*, 2) loobuda õ-st igal pool *Korgesaare*, 3) loobuda õ-st igal pool ja ä-st järelkomponendis *Pikõsaare*, *Perõküla*, *Saareküla*. Siiski ei pruugi keerulisemad reeglid harjumatuses tingitud vastuseisu vähenemist kaasa tuua, vaid vastupidi: inimesed ei oska enam üldse ilma allikdokumendist järgi vaatamata oma külanime ametlikku kuju kirjutada. Parim variant oleks hoopis jõuline liikumine selles suunas, et loomulik asustusjaotus ja võrupärane kirjakuju kehtestataks ühekorraga valitsusepoolse õigusaktiga kogu ajaloolise Võrumaa asulanimestus. Paljusid kohaliku võimu esindajaid ilmselt rahuldaks lahendus, et

nemad vabanevad vastutusest otsuses, mis on mõistuspärane, kuid rahva hulgas uudsuse tõttu paratamatult ebapopulaarne.

Kuigi kohanimeseaduse toel on ametlikuks muudetud eeskätt Võrumaa kohalikke nimekujusid, ei välistata ka mõne teise paikkonna kohaliku keelekuju suuremat arvestamist kohanimedes. Üks selliseid omanäolisi piirkondi on näiteks Kihnu, ent kohanimedes kajastamisvääraseid jooni leidub ka saarte murdes, Kirde-Eesti rannikumurdes jm.

Vähemusrahvuste kohanimed

Eesti kohanimeseaduses on täiel määral arvestatud rahvusvahelisi soovitusi vähemusrahvuste kohanimede ametliku kasutamise ja kaitse kohta. Vähemuskeelsete kohanimede kaitset ei tunnistata tänapäeval mitte ainult mitmekeelsetes maades (nt Soome, Šveits) või autonoomsete piirkondadega riikides (baski-, katalaani- ja galeegikeelsed nimed Hispaanias, saksa- ja prantsuskeelsed nimed Itaalias), vaid ka seal, kus vähemusrahvuste osatähtsus on suhteliselt tühine. Näiteks on Ungaris vastavalt 1993. a seadusele aktsepteeritud 13 vähemusrahvuse õigusi, sh kohanimede osas. Kohalikele omavalitsustele on pandud kohustus kasutada neid nimesid avalikel siltidel, viitadel ja kuulutustel. Teistest arvukamalt on Ungaris horvaadi-, saksa- ja slovakeelseid kohanimedid.

Eestis puudutab vähemusrahvuste kohanimede kaitse eeskätt eestirootsi kohanimedid Vormsil, Ruhnus, Noarootsis ja Loode-Eesti rannaaladel, samuti vene kohanimedid Petserimaal ning Peipsi ääres. Oluline osa on põliste kohanimede kaitsele. Vähemusrahvuste asualade määramisel arvestatakse 1939. aasta septembriks kujunenud rahvastiku paiknemist (§ 14 lg 2). Pärast seda hakati seoses Nõukogude sõjaväebaaside rajamisega maa-alasid ulatuslikult tühjendama ning immigratsiooni soodustamisega asustuspilti vägivaldselt muutma. Seadus võimaldab seega kaitsta Ida-Virumaa eestikeelseid kohanimedid ja Loode-Eesti rannikualade eestirootsi kohanimedid, kuigi mõlema piirkonna rahvuslik koosseis on viimastel aastakümnetel tugevalt muutunud.

Seaduse kohaselt võib vähemusrahvuse kohanime määrata ainuametlikuks (nii toimiti Vormsil, kus mindi vahepealsetelt eestipärasustelt tagasi rootsi kirjaviisile, nt *Sviibi* asemel *Sviby*, *Norbi* asemel *Norrby*) või üheks kahest ametlikust nimest (§ 16 lg 2). Noarootsis on 1998. a kehtestatud ametliku nimistu kohaselt kakskeelseid külanimesid, nt *Pürksi/Birkas*, *Saare/Lyckholm*, *Riguldi/Rickul* jne. Külanimede määramise algatavad kohalikud omavalitsused, oletatavasti seepärast ei ole ametlikustatud vene rööpnimesid seal, kus seadus seda võimaldaks. (Kohanimenõukogu ettepanek Kasepää vallale 1998. a taotleda rööpnimesid, nt *Raja/Rajuša*, *Kükita/Kikita*, jäi valla poolt vastusetä.)

Erikeelsed rööpnimed on seostatud väiksema asustusüksuse (küla) rahvusliku koostisega (§ 16 lg 3). See tähendab, et ei ole ette näha rööpnimede kunstlikku juurdeloomist erinevalt mõnes teises riigis kehtivast tavast, kus vähemusi arvestatakse valdade kaupa ja kus kogu valla kohanimistu peab sageli kehtestama kaks- või kolmkeelsena.

4.2.2 Kohanimede keelsus

Keelsuse määratlemisel lähtutakse "Kohanimede eestikeelsuse kindlakstegemise korrast" (valitsuse 04.09.1997 määrus, RT I 1997, 65, 1098). Selle järgi on kaks põhilist tunnust nime tuuma leksikaalne päritolu ja nime grammatiline vorm. Nime tuum peaks olema üks järgmistest: 1) äratuntavalt mõne eestikeelse sõna vorm (võõrsõnad nimetuumana tulevad arvesse aja- ja kultuurilooliselt põhjendatud juhtudel); 2) vorm, mis on kooskõlas eesti omasõnade häälikusüsteemi ja kirjaviisiga ega ole äratuntavalt muganemata võõrkeelne sõna; 3) isiku nimi, mõne teise koha, eseme või muu sellise nimi. Grammatilise vormi osas peab liigisõnaga käändes ühildumatu ja sellest lahku kirjutatav tuum lõppema vokaaliga nii, et tal on tegeliku või mõeldava eesti omasõna ainsuse omastava käände kuju. Teisisõnu, eesti kohanimed on üldjuhul omastavalised (nt *Valga, Tsirguliina, Sikupilli*), v.a need, milles nime tuum on liigisõnaga kokku kirjutatud (*Heinlaid, Vareslaid*) või kus nime tuum on omadussõnaline (*Suur kaar, Pikk tänav*).

Kõnesolev määrus on omapärane seepoolest, et juriidilisse keelde on püütud panna üsna eriline keeleteaduslik analüüs, mis tegelikult ei võimalda väga teravat piiri keelsuses tõmmata. Seejuures tehti määruses teadlik kompromiss juhtudel, kus nime tuumaks on mingi teine nimi, vrd *F. R. Kreutzwaldi tänav, F. R. Faehlmanni tänav* jms nimed. Rangelt keeleliselt võttes on tegemist segakeelsete nimedega, mille esiosa (nime tuum) on võõrkeelne, liigisõna (*tänav*) eestikeelne. Praktikas niisuguste nimede panekut ei soovitud otseselt välistada, sellest ka sekundaarnimedes keelsusnõuete leevendamine. Määruses on kasutatud väljendit "isiku nimi, mõne teise koha, eseme või muu sellise nimi". Seda tõlgendades tahtis aga nt üks Asfako-nimeline ettevõtte katastriüksusele anda *Asfako* nime, seega tuleks sõnastust täpsustada.

4.2.3 Kohanimekorraldusega tegelevad institutsioonid

Riikliku kohanimekorralduse suunaja on Siseministeeriumi juures tegutsev **kohanimenõukogu**, mis on moodustatud vastavalt kohanimeseadusele (§ 6). Tegemist on riigiasutuste, teadusasutuste, omavalitsusliitude jm nimedega tegelevate institutsioonide esindajaist koosneva nõuandva koguga, kelle ülesandeks on nõustada ametlike kohanimede määrajaid (valitsust, ministreid, kohalikke omavalitsusi), teha neile kohanimede määramise ettepanekuid, jälgida kohanimede kasutust, tegelda vastavate õigusaktide edasiarendamisega jne. Lähemat informatsiooni kohanimenõukogu tegevusest võib saada Internetist: <http://www.eki.ee/knn/>.

Teaduslikku kohanimekorraldust edendavad **Eesti Keele Instituut** ja **Võru Instituut**, neist esimese nimetas valitsus 17.06.1997 **nimeteaduslikuks usaldusasutuseks**. Vastavalt kohanimeseadusele (§ 9) on tema ülesandeks anda nimede asjus eksperdihinnanguid ning korraldada sihtuuringuid kohanimenõukogu ja kohanimesid määravate organite tellimisel. Eesti Keele Instituudi kasutada on suurim rahvasuust kogutud kohanimede kartoteek (u 600 000 sedelit), instituudis arendatakse normitud kohanimede andmebaasi KNAB, mis on kättesaadav ka Internetis (<http://www.eki.ee/knab/knab.htm>).

Instituudil on pikaajalised kohanimede uurimise traditsioonid. Võru Instituudi huvialaks on Kagu-Eesti, eeskätt ajaloolise Võrumaa kohanimed. Koostöös Eesti Kaardikeskusega on põhikaardile kantud suur hulk väärtuslikke, rahvasuust kogutud kohanimedid, ning arendatud ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaasi AVKA (kättesaadav Internetis: <http://www.ekk.ee/avka/>).

4.3 Kohanimekorralduse ülesanded

Kohanimekorralduse õiguslik raam on põhiliselt olemas, koostatud uus kohanimeseaduse eelnõu ei muuda seda oluliselt. Seepärast on vaja keskenduda üksikutele kohanimeobjekti liikidele, mis teistest enam vajaksid keelelist korrastamist.

Kinnistunimed (kohanimeseaduses katastriüksuste nimed). Maareformi käigus ametlikustatud nimed on nii keeleliselt kui ka sisuliselt väga ebaühtlased, nimevaliku põhimõtted ei ole algusest peale selged olnud ja üldises kohanimepildis torkavad just kinnistunimed silma oma erandlikkuse poolest. Esile tulevad järgmised probleemid.

1. Katastriüksusele, mille sisse jäävad vana, tuntud nimega talukoha hooned, on pandud uus, sageli väljamõeldud nimi, sest vana nimi on juba ära võetud a) õigusjärgsele omanikule tagastatud hooneteta maatükile, b) juba enne nõukogude aega ematalust jagatud kinnistule või ematalust välja ehitatud tol ajal kinnistamata majapidamisele, mille katastrissekandmisega on nüüd ette jõutud.

2. Katastriüksusele, mille sisse jäävad vana, tuntud nimega talukoha hooned, on pandud uus, sageli väljamõeldud nimi, sest omanikule pole vana nimi meeldinud või omanik on üle kandnud oma esivanemate talu nime hoopis teisest kohast. Esineb ka juhtumeid (nt Kõlleste vallas), kus maakorraldaja on lausa soovitanud taluhoonete juurde maa erastajale võtta uus nimi, kuigi punktis 1 mainitud samanimelisuse probleemi ei esine.

3. Jagunenud talud või ühe küla talud eristuvad vanades dokumentides ainult numbri poolest. Maareformi alguses tekkis hulgaliselt kinnistuid, kus mitme ühe küla kinnistu nime eristabki ainult number. Pärast kohanimeseaduse jõustumist ei asutud nimedele panema sõnalisi hargtäiendeid, vaid samanimelisuse vältimiseks täiesti uusi nimesid välja mõtlema.

4. Keelelised vead: vana kirjaviis, nimetavakuju, ümberkirjutusvead, mis on tekkinud juba 1930. aastate skeemilisel katastrikaardil, eristava täiendsõna kirjutamine eraldi, mitte sidekriipsu abil.

Lõpujärgus olevat maareformi saab mõjutada veel maakondade maakatastrites selgitustööd tehes, sest kataster on ainus reaalne filter, mis suudab koostatava toimiku nime parandamiseks valda (maamõõtja kätte) tagasi saata.

Selgitustöös tuleks võtta suund, et 1) vähesed vana talu hoonete või hooneasemega maatükid, mis veel katastrisse kandmata on, saaksid nime vana talunimega kooskõlas eristava täiendsõna abil; 2) uute eluhoonete nimevalikul jälgitaks seni propageeritud põhimõtteid; 3) ainult tootmishoonetega üksuste nimevalikul välditaks äriühingute nimede kasutamist ja ei peetaks tuimalt kinni nime omastavakuju põhimõttest, nt *Kuremäe laut*, mitte *Kuremäe lauda* või *Lõunapiima*, *Kose tankla*, mitte *Johnny*; 4) hooneteta väikesed põllumaa- ja metsatükid võiksid jääda üldse ametliku nimeta, kui maatükk ei samastu just mingi kindla nimega loodusobjektiga.

Selleks, et hakata katastriüksuste nimesid parandama, tuleks luua kohanimeregistri või Maa-ameti kartograafiabüroo juurde osakond või näha ette üksikametnik, kellel oleks kohanimenõukogu volitused nimemuutmise algatada. Sellel peaks olema õigus tegelda kinnistunimede kontrollimisega üle Eesti omal valikul: vanade vakutalude nimed enne, ülejäänud pärast, kui üldse. See struktuur teavitab omavalitsust, et nimevalik pole õnnestunud või nime kirjepilt jätab soovida ja teeb ettepaneku nime parandamiseks. Tuleb välja töötada tagatised, et kui nimemuutmine algatati ülevalt poolt, kinnistu omanikku teavitati ja omanik ei asunud protsessima, muudetak스 nimi katastri andmebaasis ja kinnistusraamatus ära ilma omanikupoolse initsiatiivi ja kuludeta, et maakonnas hoitavale katastritoimikule lisataks nimemuutmise akt ja ka omanik saaks selle akti koopia kätte.

Loodusesemete nimed. Selles valdkonnas on nimekorraldusel ees kõige avaram tegevusväli, nt: 1) uus voluvete nimistu, kus nimetamis põhimõtteid oleks muudetud; 2) uus järvede nimistu, mis arvestaks nii A Mäemetsa raamatuid, avalike siseveekogude kinnitatud nimekirja kui ka põhikaarti. Nii järvede kui ka soode nimede puhul muutub väikeste objektide juurde minekul probleemiks nimede kordumine. Oleks vaja välja pakkuda mingi standard, kuidas kirjutada, kas *Tsolgo Mustjärv*, *Nohipalo Mustjärv*, *Lutsu Mustjärv*, või *Mustjärv Lasva vallas Tsolgo külas* jne. Kaikal ja Rimmis on iga teise talu maadel oma Nurmmägi, aga üks *Nurmmägi*, suurim tõus Antsla–Tsooru maanteel oleks kindlasti väärt ka kohanimeregistrisse kandmist. Ehk peaks esialgu tegelema just määratlemisega, milliste parameetritega peaks olema loodusobjekt, et selle nime kohanimeregistrisse kanda, kusjuures arvestataks ka kultuurilisi parameetreid: käidavus, tuntus, legendid.

Asulanimed. Kuigi 1997. a toimus suurem külanimede taastamine, s.t ametlikku nimistusse tagasiarvamine, ei tehtud seda ühtlaselt üle Eesti. Näiteks Pärnumaal taastas külanimesid Varbla vald, ent umbes sama asustuspildiga Tõstamaa vald seda ei teinud. Niisamuti Võrumaal on kõrvuti samalaadse asustusega Vastseliina vald (külanimed taastamata) ja Misso vald (nimed taastatud). Võrumaa olukorra teeb eriliseks ka see, et osa valdasid (Meremäe, Misso, Rõuge, osalt ka Haanja, Sõmerpalu jt) muutsid ametlikuks võrupärased nimekujud, teised jäid kunagi põhjaeestiliseks normitud kujude juurde, vrd *Hindsa* (Missos) ja *Hinsa* (Vastseliinas), *Raudsepä* (Rõuges) ja *Raudsepa* (Varstus), *Kuklasõ* (Rõuges) ja *Kuklase* (Haanjas).

Seega on vaja riikliku nimekorralduse, eeskätt kohanimenõukogu aktiivsemat sekkumist, et asustusjaotus korrastataks kas või minimaalselt ühtlustatud kriteeriumide põhjal.

Peatusenimed. Siin on probleem selles, et väljaspool linnu omavalitsus määrab nimed, aga teedevalitsus paigaldab sildid. On siiski ka bussiliinidega vallateid, mille äärde on sildid paigaldanud vallavalitsus.

Ehk aitaks, kui mingis õigusaktis peatusenimede kohta saaks kinnituse siiani kestnud praktika: nime määranud omavalitsus on kohustatud määramise akti koheselt edastama vastava riigitee valitsejale, kes on kohustatud nime sildil

määramise aktiga kooskõlla viima hiljemalt järgmise korralise siltide uuendamise ajal. Siis ei oleks kellelgi ütlemist, et omavalitsuse nimemääramisakt põhjustas lisakulutusi. Muidugi lähtub siit väike probleem, et kumb nimi peaks vahepeelsel ajal figureerima andmebaasides: kas määratud ametlik või sildil seisev faktiline.

Eraldi peaks olema raskemaks tehtud veel põhimaanteede äärsete bussipeatuste nimede muutmine.

5 ÄRINIMED

Ärinimekorraldus laiemas tähenduses peaks hõlmama **asutuste, organisatsioonide, ettevõtete, äriühingute nimetusi ja nimesid**, kitsamas tähenduses tähistab termin *ärinimi* ehk *firma* **äriseadustikus** vaid üht nimetatud valdkonda. Äriseadustiku § 7 ütleb: “Ärinimi ehk firma on äriregistrisse kantud nimi, mille all ettevõtja tegutseb”.

Võrreldes isiku- ja kohanimedega on ärinimed väga vähe uuritud valdkond. Keelekorraldajatele on need huvi pakkunud peamiselt algustäheortograafia reeglendamise seisukohalt. Seetõttu ei ole uurimusi näiteks praeguse asutuse- ja organisatsiooninimede tarvituse ega struktuuri kohta.

Järgnev käsitlus põhineb ärinimekorralduse mõistel kitsamas tähenduses (ettevõtja ja tema ettevõtete nimed ja nimetused).

5.1 Ärinimede kujunemine

Ärinimi ehk firma on välja arenenud kaupmehe kodanikunimest, millele hakati lisama mitmesuguseid komponente, mis muutsid ärinime erinevaks kodanikunimest ning iseloomustasid kaupmehe tegevust. Kaubandus- ehk äriühingute ärinimi on algselt koosnenud üldiselt osanike loetelust, hilisem praktika (19. sajandil) eemaldus sellest.

Mõistet on algselt tähistanudki termin *firma* (vrd 1927. a seaduse pealkirja). See vastab eeskätt Mandri-Euroopa terminikasutusele, nt Saksa seadustik tunneb tänapäevalgi vastavat terminit. *Firma* on aga üsna algusest peale omandanud ka ettevõtte tähenduse ja näiteks inglise või vene keeles on see tähendus muutunud valdavaks. Eesti äriseadustik võttis seepärast kasutusele omasõnalise termini *ärinimi*. Keeleliselt kuuluvad ärinimede alla nii puhtakujulised nimetused kui ka nimed, seepärast on lingvistide hulgas termin ka kummastust tekitanud (Saari 1998a, 1998b).

5.2 Ärinimekorralduse areng

Enne Nõukogude perioodi reguleeris ettevõtluses tarvitatavoid nimetusi 1927. aastal vastu võetud **firmade seadus** (RT 1927, 36, 26). Nimetatud seaduses ei kehtestatud ärinimele mingeid keelelisi piiranguid.

Asutuste ja organisatsioonide nimetuste keelelist korraldamist suunasid 1920.–

1930. aastatel Akadeemiline Emakeele Selts ja Eesti Kirjanduse Seltsi keeleteoimkond. Emakeele Seltsi juhatus võttis 1929. a vastu „Asutiste, kirjandusliikude organite ja vaimuteoste mitmesõnaliste nimetuste suure ja väikese algustähe reegli“ (Eesti Keel 1929, lk 85–86), mille koostajaks ja põhjendajaks oli Andrus Saareste. Selgitusi ortograafia kohta jagati ka hiljem (vt Eesti Keel 1932, lk 92–95, 127). Mõnevõrra üldisemalt lähenes asjale Eesti Kirjanduse Seltsi keeleteoimkond, kes käsitles asutuste nimesid oma koosolekul 20.04.1935 (Eesti Keel 1937, lk 228–229): kirjutada asutuste ja organisatsioonide nimetustes kõik sõnad peale abisõnade suure algustähga, kui toonitatakse nimetuse ametlikkust. Kui aga „asutise või alaorgani“ kuhu ametlikult ei rõhutata, siis võib tarvitada väikest algustähte.

Nõukogude ajal kehtis õigusliku alusena 1985. aastal Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega kinnitatud **“Vabariikliku ja kohaliku alluvusega riiklikele ettevõtetele, asutustele, organisatsioonidele ja muudele objektidele nime andmise ja nende ümbernimetamise korra määrustik”** (ENSV Teataja 1985, art 541), milles sõnastatakse täpsemalt kohaliku alluvusega objektide nimetamine. Määrustiku järgi annavad kohaliku alluvusega objektidele, mille hulka kuulusid ka mitmesugused ettevõtted, nimesid vastavate rajoonide ja linnade rahvasaadikute nõukogude täitevkomiteed. Nimepaneku ja nimemuutmise protseduur oli keeruline ja aeganõudev. Kuigi paljud head nimeettepanekud ei realiseerunud, takistas selline süsteem ilmselt võõrapäraste, maitsetute või kirjaoskamatute nimede panekut.

Nimetuste keelelise korrastamise aluseks olid juhised grammatikates ja õigekeelsussõnaraamatu lisades. 1976. a „Õigekeelsussõnaraamat“ (lk 881–882) eristab võrdlemisi keerulisi nimetustüüpe: 1) ametlik nimi („*Eesti Kaabel*“), 2) ametlik täisnimetus (*Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühing*), 3) ametlik lühinimetus (*Eesti Sõprusühing*) ja 4) harilik lühendis (*Tallinna draamateater v Kingissepa-nim. draamateater v akadeemiline draamateater*). Nimed kirjutatakse läbiva suurtähga ja jutumärkides („*Punane Koit*“, „*Estonia*“, „*Mustad Pantrid*“), ka ülejäänud osa nimetuses, samuti ilma nimeta nimetused võidakse kirjutada ametlikkuse näitamiseks läbiva suurtähga (*Eesti NSV Ametiühingute Vabatahtlik Spordiühing „Kalev“*). Teatud asutuste (NSV Liidu keskasutused jms) puhul oli ametlikkuse näitamine „üldise tava kohaselt“ alati vajalik. Harilikus lühendis ning lihtsa ehitusega täisnimetuses, samuti üksi esinevas tüübinimetuses soovitati kasutada väiketähte. Lisareeglid käisid veel autasude ja pühendumärgete kohta (*Kutuzovi I järgu ordeniga J. Gagarini nim. Punalipuline Lennuväeakadeemia*) ning välismaa ja endisaegsete asutuste jms nimetuste kohta. Reeglid olid keerulised, niisamuti nagu vastavad pikad ja sageli kohmakad nimetusedki.

5.3 Ärinimekorraldus praegu

Taasiseseisvunud Eestis reguleerib ärinimesid äriseadustik. Enne äriseadustiku vastuvõtmist oli Keeleameti eestvõttel koostatud **firmaseaduse eelnõu**, mis sisaldas mitmeid nõudeid firmade keelelise poole kohta. Justiitsministeerium ei kiitnud eelnõu heaks, sest valmimas olid **äriseadustik** (RT I 1995, 26-28,

355 jj) ja **tsiviilseadustiku üldosa seadus** (TsSÜS).

Nimeküsimumsi käsitles ka 1995. aastal vastu võetud **keeleseadus** (RT I 1995, 23, 334), mille § 21 käsitles asutuse-, ettevõtte- ja organisatsiooninimesid. asutuse- ja organisatsiooninimede keelsust. Vastav lõige aga tühistati (RT I 1996, 40, 773).

Asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide nimetuste Nõukogude-aegseid algustähreegleid (1976) ei olnud enam võimalik rakendada ja seepärast võttis Emakeele Seltsi keeleteoimkond 1994. a vastu uue **algustäheortograafia ja jutumärkide kasutamise** soovitus (Erelt 1994, Päll 1994). Põhireegel muutus lihtsaks ja üsna analoogiliseks 1935. aasta reeglina, üksnes normaal- ehk algseisuks võeti väiketähega kirjutamine. Läbivat suurtähte kasutatakse nimedes (jutumärke pole enam vaja lisada) ning ametlikkuse ja täielikkuse näitamiseks ka muudes nimetustes.

5.3.1 Äriseadustik

Käesoleval ajal on ainsad ärinimesid reguleerivad õigusaktid **TsSÜS** ja **äriseadustik**, mille 2. peatükk käsitleb ärinime ehk firmat (§-d 7–15).

Äriseadustikus on sätestatud

- a) füüsilisest isikust ettevõtja ärinimi (§ 8),
- b) äriühingu ärinimi (§ 9),
- c) ärinime võõrandamine (§ 10),
- d) ärinime eristatavus ja valiku piirangud (§-d 11–12),
- e) nime kasutamine ärinimes (§ 13),
- f) välismaa äriühingu filiaali ärinimi (§ 14),
- g) ärinime kasutamine ja kaitse (§ 15).

Äriühingu ja füüsilisest isikust ettevõtja ärinimele ei seata mingeid keelise piiranguid. Põhilised nõuded on, et ärinimi peab olema selgesti eristatav varem registreeritust, ta ei tohi olla eksitav ettevõtja õigusliku vormi, tegevusala ega tegevuse ulatuse suhtes, ärinimi ei tohi olla vastuolus heade kommetega.

Äriseadustiku § 9 lg 4 sätestab, et õigusvormile viitavaid tähiseid AS, OÜ jms (ÄS-is ekslikult *täiendeid* ja *lühendeid*) võib kasutada ärinime alguses või lõpus. Nimetatud säte eirab eesti keele süntaksit ning sel pole loogilist põhjendust.

Nime ja nimetuse vahetamine ärinimes

Henn Saari andmeil tähistas tsariajal vene sõna *firma* nii ettevõtet kui ka selle nimetust (Saari 1998b: 5). Vahepealsete aastakümnete jooksul nimetas üldkeel firmaks ettevõtet, pärast Eesti taasiseseisvumist on üritatud võtta *firma* uuesti kasutusele nimetuse tähenduses ning termin on toodud äriseadustikku.

Termin *firma* oli kasutusel juba 1927. aasta firmade seaduses: „Firma on nimi, mille all üksik isik, ühing või selts peab mingisugust „Äride registreerimise seaduse“ § 1. järgi registreerimisele kuuluvat äri ja mida üksik isik või ühingu

ja seltsi esindajad allkirjaks annavad“ (RT 1927, 36, 26).

Äriseadustiku § 7 ütleb: „Ärinimi ehk firma on äriregistrisse kantud nimi, mille all ettevõtja tegutseb.“ Keeleliselt korrektne oleks definitsioon: „Firma on äriregistrisse kantud nimetus, mille all ettevõtja tegutseb.“ Termini *firma* sünonüümid on *ettevõtja registrinimetus*, *ametlik nimetus*, *täisnimetus*.

Keeleteadlased ja -korraldajad on korduvalt juhtinud tähelepanu seigale, et **termini nimi tarvitus Eesti seadustes ei lange kokku keelelise nime mõistega** (Saari 1998a, b; Kull 2000; Laasi 2000). Osa keelendeid, mida seadustes nimetatakse terminiga *nimi*, ei mahu keelelise nime mõiste alla, vaid on keeleliselt nimetused. Traditsioonilise keelelise arusaama kohaselt on nimetus laiem mõiste ning nimed on üks liik nimetusi (nimed kuuluvad nominaalfraaside hulka). Nimi on objekti tinglik, suvaline tähistaja, mis võib olla ennistähenduseta ja eimingikeelne. Nimesid ei tõlgita, neile ei saa keelsusnõudeid esitada. Nimetusel seevastu on keelsus, nimetust saab tõlkida.

Nime ja nimetuse eristamine on oluline just asutuse-, ettevõtte- ja ärinimede seisukohalt, kuna neid nimetatakse väga mitmekesiste keelenditega, mida ei saa pidada keelelisteks nimedeks. Nime ja nimetuse eristamine võimaldaks pakkuda asjatundlikke juhiseid nimede-nimetuste moodustamiseks ja tõlkimiseks.

Tsiviilseadustiku üldosa seadus sätestab: “Juriidilisel isikul on nimi, mis peab teda eristama teistest isikutest” (§ 41 lg 1), justkui oleks juriidilisi isikuid märkivad nominatsioonifraasid liik isikunimesid. See arusaam on vastuolus isikunime üldlevinud mõistega, sest näiteks fraas *Ida-Viru Politseiprefektuuri Narva-Jõesuu Politseijaoskond* ei mahu keelelise nimemõiste alla, vaid on nimetused (Saari 1998b: 4).

Äriseadustik nimetab TsSÜS-ist lähtudes kõiki äriühinguid tähistavaid keelendeid nimedeks ega tee vahet **nimel** ja **nimetusel**, mis määrab objekti mingite tunnuste kaudu. Ärinime koostises võivad mõlemad komponendid olemas olla.

Henn Saari on liigitanud ärinime **üldosaks** ja **nimeks**. Ametliku nimetuse üldosa moodustab kohustuslik õigusvormitähis (AS, OÜ jmt) ning nimetuse seletav-kirjeldavad komponendid. Ärinimi võib sisaldada ka keelelist nime, mida ei tõlgita ning mis võib olla mistaheskeelne. Näiteks firma *Lihatööstuse AS Karree* koosneb üldosast *Lihatööstuse AS* ning nimest *Karree*.

Rein Kull on tõdenud, et ärinime puhul on kaks põhimõttelist võimalust:

- 1) kas kasutada laiemas tähenduses sõna *nimetus* ja kitsamas sõna *nimi* või
- 2) kasutada *ärinime* kõige laiemas, registrinimetuse tähenduses ja ulatuses ning kõnelda ärinime üldnimelisest ja päris- ehk erinimelisest osast. (Kull 2000: 19).

Et mitte luua juurde uusi segadustekitavaid termineid (pärisnimi ehk erinimi), oleks vastuvõetavam Saari lahendus: **ärinimi tervikuna on nimetus**, mille koosseisus võib olla nimi. Sellest lähtuvalt tuleks ka äriseadustikus esitatav ärinime definitsioon muuta keeleliselt korrektseks.

Nime ja nimetuse eristamine võimaldaks pakkuda asjatundlikke juhiseid ärinimede moodustamiseks ning võimaldaks äriseadustikus või väljaspool seda täpsustada, mida ärinimes tõlkida, mida mitte, millistele osadele saab esitada keelelisi piiranguid, kus peaks paiknema õigusvormitähis jne.

Praegune ärinimepraktika

Praeguses ärinimepraktikas esineb valdavalt kolme tüüpi ärinimesid.

1. **Nimi** koos õigusvormitähisega, nt *AS Salvo*, *OÜ Linda*, *TÜ Anneke* jne. Sellise ärinime puhul sobiks õigusvormitähis ette ning näitaks ühtlasi ära, et tegemist on nimega, mis ei ole tõlgitav.

2. **Seletav-kirjeldavat laadi nimetus** (mille koostises ei ole keelelist nime), nt *Eesti Kinnisvarateabe AS*, *Kose Maakorralduse OÜ* jne. Sellise nimetuse moodustavad asukohamäärang, tegevusala, tegevusobjekti või toodangu nimetus ning kohustuslik õigusvormitähis. Õigusvormitähise koht on nimetuse lõpus ning sellele eelnev täiendosa on omastavas käändes.

3. **Seletav-kirjeldav nimetus ning keeleline nimi** (ilunimi, erinimi, pärisnimi). Õigusvormitähis peaks paiknema ärinime keskel, kirjeldava osa ning nime vahel, eraldades ühtlasi nimetuse komponente, nt *Eesti Kergetööstuse OÜ Estar*. Sellisel juhul on selge, mis moodustab nime ning on üksi kasutatav. Äriseadustiku järgi on niisugune nimetus aga seadusevastane. Seadusekuulekas oleks *Estar Eesti Kergetööstuse OÜ*.

Praeguses Eesti nimepraktikas domineerivad esimest laadi ärinimed – ärinimeks on väljamõeldud nimi. Üle 70% kõigist Eestis registreeritud ärinimedest moodustavad ainult nimest ning õigusvormitähisest koosnevad ärinimed, nt *OÜ Carlito*, *AS Bastion*, *OÜ Emidar*, *OÜ Eksolar*, *OÜ Elegost*, *OÜ Elgaso* jne. Suur osa neist on tähenduseta, eimingikeelsed häälikujärjendid, võimalik, et mitmesugused lühendid. Enamik sellise struktuuriga nimedest ei viita ettevõtja tegevusalale ega asukohale. Täpsemaid andmeid selle kohta, kui suur on niisuguste nimede hulk, annab Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli juures valmiv Ello Varjase bakalaureusetöö, kuid praegu lõplikke tulemusi veel ei ole.

Sellise ärinime miinusteks on vähene eristamisvõime (sarnased tähenduseta järjendid võivad segamini minna ning olla eksitavad), asjaolu, et need ei anna vähimatki teavet ettevõtja tegevusala kohta. Näiteks Saksamaal ei ole sellised ärinimed lubatud. Nimi võib olla seletav-kirjeldava nimetuse koostises, kuid ainult nime ärinimena ei peeta piisavalt eristusvõimeliseks.

Kuna ärinime panija võib nime registrisse kanda nii, et õigusvormitähis on nime ees või järel, tekib ka selliseid eesti keele seisukohalt vääri nimekujusid nagu *Timmon AS*, *Tiinakene OÜ*, *Helimaar OÜ*. Äriseadustiku järgi on need seaduslikud.

Teise malli järgi moodustatud ärinimede (seletav-kirjeldavate nimetuste)

osakaal on suhteliselt väike, ulatudes umbes 10%-ni. Registreeritud firmade hulgas on nii eesti süntaksit järgivaid korrektseid nimetusi *Metsaarenduse OÜ, Koolitoitlustuse AS, Teetööde AS* kui ka nimemalli vormistusega: *OÜ Veetehnika, AS Öppe ja Töölerakenduskeskus*, milles õigusvormitähis peaks paiknema kirjeldava nimetuse lõpus, kuna keelelist nime nendes ei leidu.

Ka sellised nimetused, mis koosnevad ainult tegevusala nimetusest, ei ole nt Saksamaal ja Soomes üldjuhul lubatavad, sest need pole piisavalt individualiseerivad. Individualiseerida on võimalik nt kohamäärangu abil, seda moodust on kasutatud umbes 7%. Eesti ärinimede moodustamisel, nt *Kose Maakorraldus OÜ, OÜ Kurtna Linnukasvatus, AS Viimsi Keevitus, Rataskaevu Housing Development OÜ*. Eeltoodud ärinimedes oleks õigusvormitähise õige koht nimetuse lõpus ning sellele eelnev osa peaks olema genitiivis.

Kolmandat laadi ärinimesid, mis koosnevad seletav-kirjeldavast nimetusest ning nimest, on praeguses praktikas ligikaudu 15-16%. Nii mõneski suhtes moodustavad need kõige keerulisema ja heterogeensema rühma, kuna on sageli segakeelsed ning nimekomponentide omavahelisi süntaktilisi seoseid pole arvestatud, nt *Kujundusgraafika Büroo Wanman OÜ, OÜ Advokaadibüroo Malõšev, OÜ Salong Diana, OÜ Arhitektuuribüroo Kersalu ja Nagel, OÜ Ilusalong Maimu Leht* jne. Praegune äriseadustik selliseid nimesid ei keela, kuigi eesti keele seisukohalt on need mõeldamatud. Lahenduseks oleks ehk ka siin nõue juba ärinime valides otsustada, millistest komponentidest nimi koosneb ning mis järjekorras oleks sobiv need paigutada.

Ärinimede süntaks

Äriseadustiku nõue õigusvormitähise paiknemise kohta ning nimepanijate keeleasjatundmatus on tekitanud hulgaliselt eesti keele süntaksit eiravaid ärinimesid. Praeguses nimetarvitus on üldine tendents, et eesasendis täiendosa ei käändu: *Kivivill Isolatsioon AS, Bellum Õigusabi OÜ, Riina Luik Ärikonsultatsioonid, Hermann Reisid AS, Aavik Tõlkebüroo OÜ*, jne. Osa nimesid muutuks keeleliselt korrektseks, kui täiend oleks genitiivis, nt *Aaviku Tõlkebüroo, Hermann Reisid*. Osal juhtudel piisaks sellest, kui õigusvormitähis tõsta nime järelt selle ette, nt firmas *Alder OÜ* (korrektne oleks *OÜ Alder*) või paigutada kirjeldav-seletavate elementide ja nime vahele, nt *Heidorek Ehituse OÜ* asemel *Ehituse OÜ Heidorek*. Samas on ärinimede hulgas ka selliseid, mille puhul on sageli võimatu kindlaks teha, millistest komponentidest need koosnevad, nt *AS Glamox Harju Elekter, Prisma Prindi Kirjastuse AS*. Selliste ärinimede tekkimise vastu aitaksid ärinimede moodustamise juhised.

Kui eesti nimesüntaksit eiravate nimede tarvis edasi sageneb, ei tajutagi neid enam võõrapärastena. Tendents on ilmselt selles suunas, sest näiteks gümnaasiumi õigekeelsusõpikus "Eesti õigekeel" (Kraut jt 2000: 110-118 skeem, millest võib välja lugeda, et liigisõna võib alati paikneda ükskõik kummal pool nime ning nime, millele järgneb liigisõna, ei pea käänama (aktsiaselts, baar, kauplus *Kibedad Kutid* või *Kibedad Kutid* restoran,

valimisliit jne) (Kraut jt 2000: 116).

5.3.2 Ärinimi ja ettevõteteni, nende keelsus

Ettevõtja on kohustatud end äriregistris arvele võtma oma ärinimega, kuid talle võib kuuluda mitu ettevõtet. Ka nendel võivad olla oma nimed või nimetused, neid aga ei reguleeri Eestis mitte ükski seadus. Nimelt ei erista äriseadustik ettevõtja ärinime ja talle kuuluvate ettevõtete nimesid ja nimetusi. Nii ilmneb, et tegelikus kasutuses on suur hulk nimesid ja nimetusi, mille kohta pole ülevaadet ega kontrolli mitte mingil organil.

Äriseadustiku järgi on firma ettevõtja tähistaja. Nagu on märkinud justiitsministeeriumi äriregistrise talituse juhataja Viljar Peep ajakirjas *Juridica*, ei pea äriregistrisse kantav ettevõtja ärinimi kattuma ettevõtte kui majandusüksuse nimega ega ettevõtet reklaamiva sildiga. Nt *OÜ Humal* võib pidada *Õlletare*-nimelist õllekeldrit, täisühing *Kustav Kaalikas & Ko* võib tegelda *Vana-Andrese* talu pidamisega. Ühel ettevõtjal või äriühingul võib olla ka mitu eri nime kandvat ettevõtet.

Registrisse kantud ärinimel on seaduse kaitse, registreerimata ettevõteteni aga mitte. Ka ilma ärinimeta tegutsev ja registrisse kandmata väikeettevõtja võib kasutada mingeid silte või ettevõteteni, näit. *Juku Juurikas* võib pidada *Mägri* baari, kuid sellisel nimetusel ei ole juriidilist tähendust. (Peep 1996: 269—270) Registrisse kantavate nimede valikut on võimalik reguleerida, esitades nimedele mingeid nõudeid. Registreerimata ettevõteteni ja -nimetuste valikut ei saa praeguses Eestis kontrollida ega mõjutada. Seega on ettevõtjatel oma ettevõtete (kaupluste, restoranide, hotellide, ööklubide jms) nimetamisel täiesti vabad käed.

Ärinimede keelsus

Nime kui süntaktilise terviku keelsuse määrab liigisõna keelsus. Ärinimi sisaldab alati õigusvormitähist, mida võib vaadelda kui liigisõna. Ärinime kui nimetuse keelsuse määrab üldosa keelsus, seega mitte ainult õigusvormitähis, vaid ka muude kirjeldavate ja seletavate komponentide keelsus. Nimetuse koosseisus esinevale nimele keelsusnõudeid ei esitata. Nimesid saab vaid liigitada keelendi struktuuri eestipärasuse või võõrapärasuse seisukohast.

Ärinimede keelsusele on taasiseseisvunud Eestis püütud nõudeid esitada firmaseaduse eelnõus ning keeelseaduses (vt “Õiguslik taust”). Mõlemas esitati nõudeid ärinime seletav-kirjeldavatele komponentidele. Firmaseaduse koostajad olid seisukohal, et eestikeelsed peaksid olema kõik komponendid peale nime enda, seega nii õigusvormitähised, tegevuse, tegevusobjekti või toodangu nimetus (nt mitte *Computer Systems*, vaid *Arvutisüsteemid*; mitte *Hotel Group*, vaid *Hotellirühm*) (Saari 1998b: 10). Nimetuses sisalduvate nimede kohta keelsusnõuet ei esitatud. Eesmärgiks oli, et ärinimesid registreeritaks riigikeelsetena, s.t eestikeelsetena. Eestikeelsesse nimetusse võiks kuuluda võõrkeelne nimi.

1995. aasta keeelseaduse § 21 lõige 1 sätestas: “Eesti asutuse, ettevõtte või

organisatsiooni nimetus kantakse registritesse eestikeelsena, millele võib registripidaja kehtestatud korras lisada tõlke võõrkeelde. Nende nimetuste koosseisu kuuluvad nimed jäävad tõlkimata.” Selle löike kustutamisega seadusest 23. mail 1996. aastal lasti vabaks firmade jt nimetuste kirjeldavate elementide keelsus.

Kuna firmaseaduse eelnõu ei peetud vajalikuks ning ärinimede valdkonda hakkasid reguleerima TsSÜS ning äriseadustik, jäid kõrvale ka nimetuste keelsust puudutavad sätted. Praegu ei reguleeri ärinimede ega ettevõtete nimede ja nimetuste keelsust ükski seadus. Nimetuse keelsus sõltub ainult nimeandjast. Seega võib Eestis ärinimena registreeritud olla *Aeroc Engineering AS, Arkad Trade OÜ* jms. Nende osakaal pole siiski suur, kuna ärinimed, mis koosnevad nimest ja kirjeldav-seletavatest osadest, moodustavad nimetarvituses ainult 10%.

Nimistu muudavad võõrapäraseks ärinimed, mis koosnevad ainult keelelisest nimest ning õigusvormitähisest. Kahjuks ei ole praegu andmeid, kui suur protsent sellise struktuuriga ärinimedest on võõrortograafias. Siiski tundub nimistu üldpilti jälgides, et nimevalijad eelistavad võõrapärase kõla ja kirjaapildiga nimesid, millel ennistähendus puudub, nt *OÜ Gevatex, OÜ Halsmory, OÜ Fixtec, AS Balterex, AS Katimex, OÜ Memox, AS Nescosub, OÜ Mettür, AS Hansab, OÜ Hammerol* jne. Nimelt ei saa nõuda eestikeelsust, võimalik oleks ehk seada piiranguid võõrtähtede kasutamisele või nõuda eestikeelset üldosa (tegevusalale või asukohale viitavat komponenti).

Äriseadustiku koostajate eesmärgiks olevat olnudki maksimaalne vabadus ärinime valikul, seetõttu ei ole äriseadustiku koostajad huvitatud äriseadustiku muutmisest. Keeleinspeksiooni peainspektor Helga Laasi sõnul on Keeleamet esitanud äriseadustiku parandusettepanekuid, mis aitaksid ärinimede keelelist külge korraldada, kuid need ei leidnud toetust (Laasi 2000: 38).

Ettevõtetnimede keelsus

Kuna ettevõtja registrinimetus ei pea kattuma ettevõtte kui majandusüksuse nimega, on tegelikus kasutuses rohkesti nimesid, mida ettevõtjal pole kohustust registreerida. Sellised on näiteks aktsiaseltsidele ja osuühingutele kuuluvate kaupluste, söögikohtade, majutusasutuste jms nimed.

Eesti toitlustus- ja majutusettevõtete nimesid käsitleb Eve Alendri bakalaaurusetöö (Alender 2000), milles antakse ülevaade ka nimede keelsuse muutumisest.

Alljärgnev tabel kajastab praeguste, Nõukogude perioodi ning 1920.–30. aastate nimede keelsust.

Eesti ettevõtetnimede keelsuse muutumine 20. sajandi jooksul

Keelsus	1920ndad	1930ndad	1960–1990	1998
omasõna	26,5%	34,2%	64,3%	56,9%
võõrsõna	29,4%	28,1%	27,0%	17,4%

tsitaatsõna	42,6%	34,7%	7,1%	21,3%
lühend vm	-	1,0%	-	1,3%
segastruktuur	1,5%	2,0%	1,6%	3,1%
Nimede arv	68	196	126	455

Eri perioodide nimede võrdlus näitab, et 20. sajandi esimesel poolel on kasutatud suhteliselt rohkem võõrapäraseid nimesid kui praegu. Võõrortograafiaga, s.t tsitaatsõna struktuuriga osi sisaldavaid nimesid oli kõige rohkem – 42,6% – 1920. aastail (nt “*De Russie*”, “*Commerce*”, “*Kommertz*”, “*Imperial*”, “*Central*”, “*Belle-Vue*”). 1930. aastatel tsitaatsõna struktuuriga nimede osakaal vähenes, enam nimesid kirjutati eesti ortograafia järgi. Nõukogude periood katkestas tolleks hetkeks tekkinud nimetraditsioonid ning muutis nimepildi keelelist ja sisulist struktuuri. Keelsuse seisukohast oli suurim muutus võõrortograafiaga nimede peaaegu täielik kadumine nimepildist. Praegustest nimedest sisaldab võõrortograafiaga osi 23,2% (nt *Carlos kohvik*, *Karl Friedrich Restoran*, *restoran Cathedral*, *hotell Central*, *El Mare restoran*; *Green kämping*). Võrreldes 1960.–1990. aasta nimedega on võõrortograafiaga nimede osakaal tunduvalt suurem. Muutus on olnud suhteliselt kiire ja järsk ning võõrapärase nimede hulk on suhteliselt silmatorkav. Võrreldes praegust olukorda 1920. ja 1930. aastatega, mil tsitaatortograafias nimesid oli 42,6% ja 34,7%, ei ole siiski põhjust praegustele ettevõtetnimedele ette heita eesti keele positsioone ohustavat võõrapärasust.

Eestipäraseid, s.t omasõna struktuuriga nimesid (nt *Lõokese restoran*, *Merekivi hotell*, *Musta Kassi Baar*, *Sõõriku kohvik*, *Vana Villemi Pubi*, *Valge Hobu Trahter*) on 20. sajandi teisel poolel ligi poole rohkem kui 1920.–1930. aastatel. Kõige rohkem (64,3%) oli omasõna struktuuriga nimesid Nõukogude ajal, kõige vähem 1920. aastatel (26,5%). Võrreldes Nõukogude ajaga ei ole omasõna struktuuriga nimede hulk 1990. aastatel oluliselt vähenenud, moodustades praegu 56,9% kõigist nimedest.

Erinevalt registrisse kantavaist ärinimedest, mille hulgas on suur osa tähenduseta suvanimedel, on ettevõtte nimeks valdavalt kas isikunimi (nt *Margo kohvik*, *Mati kohvik*, *Mihkli hotell*, *Peedu hotell*, *Carlos kohvik*, *kohvik Willu*, *baar Agnes*, *Anna*, *kohvik Anne-Mari*), kohanimi (nt *Verevi baar*, *Verevi motell*, *Võhandu trahter*), eestikeelne või võõrkeelne sõna või sõnauhend (nt *Hotell Säde*, *Issi Baar*, *Isu Tuba*, *Iva restoran*, *Kaja motell*, *Kapteni Kõrts*, *Kapteni Villa*, *Karu baar*, *Kass restoran*, *Kastan baar*). Tähenduseta suvanimede osakaal oli ettevõtetnimede hulgas väike.

Ettevõtetnimede andmisel mängivad rolli kaks vastandlikku tendentsi: ühelt poolt rahvusvahelistumine, soov nimetada oma ettevõtet rahvusvahelise kõlaga nimega, teiselt poolt eestipärastumine ehk soov nimetada ettevõtet eestikeelse või eestipärase nimega. Vaatamata täielikule vabadusele on ettevõtet nimed võrreldes äriühingute nimedega (registreeritud ärinimedega) eestikeelsemad.

Piiranguid oleks ehk mõtet seada segakeelseile nimedele, kuid nende hulk ei ole märkimisväärne. Nimekasutuse suunamise seisukohast oleks otstarbekas ka ettevõtetnimesid registreerida. See võiks kuuluda kohalike omavalitsuste

pädevusse.

5.3.3 Ärinimekorraldusega tegelevad institutsioonid

Ärinimetoiminguid korraldab maa- ja linnakohtute juures tegutsev äriregister, millesse kantakse moodustatavad äriühingud. Äriregister lähtub nimesid registreerides üksnes äriseadustikust ega ole seni vajalikuks pidanud küsida keelelist nõuannet või koguni ärinimekorralduse kavakindlamat suunamist.

Lisaks sellele on nimesid ja nimetusi, mida registreeritakse muude seaduste alusel (mittetulundusühingute seadus) või koguni eriseadustega (avalik-õiguslikud asutused).

5.4 Ärinimekorralduse ülesanded

1. Lahendada terminoloogiline vastuolu terminite *nimi* ja *nimetus* rakendamises, võttes arvesse kõiki asjaomaseid seadusi, kus on tegemist nime mõistega (eriti tsiviilseadustiku üldosa ja äriseadustik).
2. Muuta äriseadustikus esitatav ärinime definitsioon keeleliselt korrektseks: “Firma on äriregistrisse kantud nimetus, mille all ettevõtja tegutseb.” Termini *firma* sünonüümid on *ettevõtja registrinimetus*, *ametlik nimetus*, *täisnimetus*.
3. Täpsustada äriseadustikus, mida ärinime all tuleb mõista ja kuidas ärinimi liigendub.
4. Hakata eristama äri- ja ettevõtettenime ehk äriseadustiku termineid kasutades *ettevõtja nime* (resp. nimetust) ja temale kuuluva *ettevõtte* (käitise) *nime*. See võimaldaks pakkuda korrektse ärinime moodustamiseks asjatundlikke juhiseid.
5. Kaotada äriseadustikust § 9 lg 4, mis puudutab õigusvormitähise paiknemist.
6. Seada äriseadustikus või muudes õigusaktides piirangud ärinime seletavkirjeldavate elementide keelsusele.

6 VÕÖRNIMEKIRJUTUSE ARENG

Nimekorralduse allteemana sisaldab võõrnimekirjutus eeskätt ortograafiaprobleeme, mitte sedavõrd juriidilisi aspekte nagu eespool käsitletud osades. Oluline on vaadelda nimekirjutuse põhimõtete arengut nii Eestis kui ka rahvusvahelises kontekstis.

Võõrnimekirjutuse (peamiselt küll väliskohanime kirjutuse) põhimõtteid on käsitletud mitmes töös (vt nt Erelt jt 1993: 5–44 [Henn Saari sissejuhatus], Päll 1999: 7–18), rahvusvahelist nimekorraldust käsitleb Päll 1993. Eesti võõrnimekirjutuse ajaloo kohta vt lähemalt Päll 1987 ja Päll 2002.

Võõrnime kirjutamises hakkasid kindlamad põhimõtted kujunema vana kirjaviisi võidulepääsemisel 17. sajandi lõpupoolel, kui eesti tähestikust kõrvaldati võõrtähed (*ck, f, q, z, v, x, y*) ning sõnaalgulised *b, d* ja *g*. Seda põhimõtet laiendati ka võõrnimedele (1739. a piiblitõlkes nt *Ahkaja-ma, Kolgata, Petlemm, Wönikia*). Kujunes piiblinimede mugandlik kirjutusviis. 19. sajandi I poolel hakkas ilmuma rohkem ilmalikku kirjandust, sh

geograafiakäsitlusi, milles võõrnimesid mugandati piiblinimede eeskujul (1849. a Berend Gildenmanni "Mailma made õppetuses" nt *Karonne* 'Garonne', *Tüsseldorw* 'Düsseldorf', *Sürrik* 'Zürich' jms). Isikunimede kirjutamises järgiti algul sama joont, ent alates 1850. aastatest, kui hakkas ilmuma pidev eestikeelne ajakirjandus, muutus valdavaks nende nimede muutmatu (mugandamata) kirjutusviis.

Uuele kirjaviisile üleminekul kinnistati isikunimede kirjutamine nende algkujul (Hurt 1864), ent kohanimede osas jäi reegel lahtiseks. Carl Robert Jakobson (1868) rakendas väliskohanimedes järjekindlalt uut häälduspärasust kirjaviisi (nt *Aafrika*, *Boliivia*, *Börminghäm* 'Birmingham', *Värsalj* 'Versailles'), ent taotles algse häälduse edasiandmisel suuremat täpsust kui mitmed hilisemad analoogilise kirjaviisi pooldajad (vrd nt *Rokki Mauntiins* 'Kaljumäestik', *Eioovä* 'Iowa'). 19. sajandi lõpupoolel sagenes ka kohanimedes mugandamata kirjutusviisi kasutamine, seda propageeris eriti Karl August Hermann. 20. sajandi alguses muutus kohanimede kirjutamine algkujul ajakirjanduses tavaks, ent lõplikult sõnastati see reeglina 1911. a keelekonverentsil Tartus. Eestipäraselt lubati kirjutada kohanimedid, mis juba "omapäraliselt välja on arenenud".

See reegel stabiliseeris põhimõtteliselt võõrnimekirjutuse, 1930. aastatel kujunesid E. Muugi "Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu" (1933) ja "Eesti entsüklopeedia" (1932–1940) ilmumisega enam-vähem kindlaks ka mugandatud ja reeglipärase võõrnimekirjutuse piirid.

Erandliku arengu mugandliku kirjaviisi poole tegi eesti õigekirjutus läbi 1950. ja osaliselt 1960. aastatel. Aastal 1951 algatas Karl Aben kõigi võõrnimede kirjutamise "häälduspärasel kujul" (ettepaneku kokkuvõtet vt Aben 1954). Tema arvates ei tohtinud nõuda eesti tekstis esinevate võõrnimede hääldamiseks vastava võõrkeele oskust (raskete nimede näited *Queuille*, *Boisguillebert*, *Bordeaux* jms), vaid nimesid tuli kirjutada eesti kirjaviisis. Ettepaneku pooldajate pakutud nimekujud olid nt *Bordoo* 'Bordeaux', *Versai* 'Versailles', *Luaar* 'Loire', *Šampann* 'Champagne', *Vaiooming* 'Wyoming', *Djörr* (sic!) 'Győr' jne.

Kuigi mugandamise nõudjate ägedus vaibus 1950. aastate lõpuks, esines 1960. a ÕSis kompromissina küllalt palju nimemugandeid. Ernst Nurm püüdis seda põhjendada reeglina, et teatavat rühma nimesid on tavaks mugandada (Nurm 1959): kõigi iseseisvate riikide ning suuremate maa-alade nimesid, kõigi Euroopa pealinnade nimesid, suuremate ja tuntumate linnade nimesid ning suuremate jõgede ja muude veekogude nimesid. Seega mugandati nimesid ka üksnes kuulumise tõttu ühte nimetatud rühma, nt *San Mariino*, *Šlesvig-Holšteini* 'Schleswig-Holstein', *Reikjavik* 'Reykjavík', *Pretooria* 'Pretoria', *Amasoonas* 'Amazonas'.

1960. aastatel kritiseeriti eriti rühmapõhist mugandamist (Mati Hint) ja taotleti nimekirjutuses suuremat originaalilähedust. Esitati soov kirjutada ka NSV Liidu rahvaste nimesid nende lähtekujul, mitte vene keele vahendusel. 1970. aastate keskpaigas võttis õigekeelsuskomisjon Tiiu Ereli algatusel vastu ukraina, valgevene, Kaukaasia ja Kesk-Aasia keelte nimede

transkriptsioonijuhised. 1976. a ÕS loobus paljudest taunitud muganditest ja esitas reegli, et rahvuslikud nimekujud ladina tähestikku kasutavatest keeltest ja reeglikohane transkriptsioon võõrtähestikku kasutavatest keeltest ei ole eksimus eesti õigekeelsuse vastu.

1950.–60. aastate mugandamisihaluse kõrvaldas lõplikult õigekeelsuskomisjoni 1983. a otsus maailma maade ja pealinnade nimede kohta (VÕK 1983), mille valmistas ette Henn Saari. See omas ajas suhteliselt radikaalne otsus kaotas paljud kirjapildimugandid (*Gaana* > *Ghana*, *Kostariika* > *Costa Rica*, *Madriid* > *Madrid*). Alguses tõrguti mitmel pool uusi nimekujusid omaks võtmast ja neid peeti liialt uuenduslikeks, ent 1990. aastate alguseks olid nad enamasti tulnud kasutusele. 1996.–97. aastal arutas väliskohanimekirjutamist Emakeele Seltsi keeleteoimkond, pidades silmas ÕS 1999 kohanimevalimikku (Päll 1998b). Suund kirjapildimugandite arvu vähendamisele jätkus (*Kilimandžaa* > *Kilimanjaro*, *Taiwan* > *Taiwan*, *Upsala* > *Uppsala*), ent paari nime osas mööndi uuesti ka traditsioonilist nimekuju (1983. a *Kybenhavn*, 1999. a *Kopenhaagen*).

Tänapäeval on peamine kogu, kus käsitletakse võõrnimekirjutuse küsimusi, **Emakeele Seltsi keeleteoimkond**. Keeleteoimkond arutab nii ümberkirjutusreegleid kui ka üksiknimesid. Tähtsamatel juhtudel on keeleteoimkonna otsused vormistatud ka mingi kõrgema aktiga – nii on vene-eesti ümberkirjutusjuhised kinnitatud valitsuse määrusega (25.03.1998, RT I 1998, 31/32, 427) ja eesti-vene tabel haridusministri määrusega (18.05.1998, RTL 1998, 177/178, 683). On tavaks saanud, et nimeküsimusi arutatakse koos mitme asjast huvitatud asutusega, nt Tartu Ülikooli geograafidega, Eesti Entsüklopeediakirjastusega, Välisministeeriumiga jt-ga. Nii tagatakse vastuvõetud soovitude ellurakendamine. Viimasel koosolekul 2002. a detsembris arutati nt türkmeeni ja usbeki nimede kirjutamist, esmakordselt osales ka uudisteagentuuri esindaja.

Eestis võõrnimekirjutuse osas toimunud areng on hästi kooskõlas rahvusvaheliste soovitudega vähendada eksonüümide (kohalikest ametlikest nimedest erinevate nimekujude) tarvitust. See ei tähenda eksonüümide täielikku kõrvaldamist, pigem valiku tegemist ajalooliste ja väärtuslikumate ning hiliste, sageli juhuslike mugandite vahel. Ajaloolised eksonüümid, eeskätt naabrusnimed (*Riia* 'Rīga', *Pihkva* 'Pskov', *Turu* 'Turku/Åbo' jts), vääriavad kaitset sarnaselt muude keelemälestistega.

7 KOKKUVÕTE

Kõrvutades eespool esitatud isiku-, koha- ja ärinimede analüüse, selgub, et eri liikide korraldamisel on nii ühis- kui ka erijooni. Ühine on kõigile see, et ametlike nimede korraldamine on õiguslikult reguleeritud, s.t olemas või koostatud on vastavad õigusaktid. Samas on areng ja seetõttu ka prioriteedid erinevad. **Isikunimekorralduses** on praegu tähtsaim saada paika õiguslik ja organisatsiooniline raamistik: vastu võtta isikunimeseadus ja rakendusaktid, käivitada isikunimekomisjoni töö. Alles seejärel saab tõsisemalt hakata tegelema isikunimede keelelise korraldamisega, vastavate reeglite ja soovitude

koostamise ja propageerimisega. **Kohanimekorralduses** on vajalikud õigusaktid olemas, kuigi mõned vajavad täiendamist või uuendamist (olemas on uus kohanimeseaduse eelnõu). Siin on rõhk praktilisel keelelisel korrastamisel, mitmed nimeliigid vajavad süstemaatilist revisjoni. Ent pisukeseks takistuseks on ka teatav õiguslik ebamäärasus – nii ei ole selge, kuidas saaks uuendada ametlikku vooluvete nimestikku või poolametlikku järvede nimestikku. **Ärinimekorralduses** on samuti olemas õigusaktid, ent nimekorralduslikke aspekte need ei sisalda või sisaldavad lausa keelsusele kahjulikke nõudeid. Esmatähtis on seepärast nende õigusaktide kohendamine. Isiku- ja kohanimekorraldusest erinevalt ei ole ärinimede alal tekkinud ka positiivset dialoogi nimekorraldajate ja vastavate riigiasutuste vahel, ennemini võib tajuda teatavat vaenulikkust nimekorraldajate taotluste vastu. Ent konstruktiivse koostöö sisseseadmine on hädavajalik.

Eesti keel on riigikeel, eesti keel ja kultuur põhiseadusliku kaitse all. Nimekorraldus peab seetõttu silmas ka eestikeelsete nimede kui Eesti identiteedi kandja kaitsmise ja toetamise vajadust. Nimedele esitatakse teatavaid **keelsusnõudeid**. On selge, et isikunimede puhul saab eestikeelsuse kaitse käia eeskätt eesti rahvusest kodanike kohta, muukeelsetele peab säilima õigus kasutada oma rahvusele sobivaid nimesid. Perekonnanimede valdava eestikeelsuse tagab traditsioon ja see, et perekonnanime asjatut muutmist ei tuleks soosida. Eesnimevalik on eestlastel läbi aegade olnud suhteliselt vaba ja kohustuslikuks ei suudetud eestipärasust teha isegi nimede eestistamise kõrgajal, 1930. aastatel. Eestipäraseid nimesid ja äärmustest hoidumist saaks ja tuleks aga siiski propageerida. Kohanimede puhul on nimede eestikeelsuse nõuet suhteliselt kõige kergem ellu viia, kohanimeseadus piirab suvaliste võõrapärase nimede teket. Isegi eraomanduses oleva maa puhul on avalikud huvid seatud kõrgemale üksikisiku (maa omaniku) huvidest, sest ametliku nime määrab kohalik omavalitsus. Kohanimede lauseestistusest pole aga juttugi, kaitstakse põliseid nimesid, sh aja- ja kultuurilooliselt väärtuslikke võõrkeelseid nimesid ning vähemusrahvuste kohanimesid. Äri- ja ettevõtetanimede osas on keelsusnõudeid olnud kõige raskem esitada, praegused õigusaktid ei anna selleks vähimatki tuge. Tuleks taotleda vähemalt nimede kirjeldavate osade (liigisõnade jm) eestikeelsust. Nagu näitab statistika (vt 5.3.2), on võõrkeelsete nimede osakaal üldpildis suurenenud, ent ei ole siiski veel nii suur kui 1920.–1930. aastatel.

Keelsusnõue hõlmab ka nimede **õigekirjutust**. Tuleb järjekindlalt nõuda nimede kirjutamist vastavalt oma keele ortograafiale, st eesti nimed eesti õigekirjas, muukeelsed nimed vastava muu keele õigekirjas. Hübriidortograafias nimede (vt 3.3.2) panekut tuleks takistada, sest nende kirjapilt ja hääldus ei allu mingile loogikale ja põhjustab seega paratamatuid suhtlemis- ja identifitseerimishäireid.

Nimekorralduse analüüsist jäid välja muud nimeliigid. Neist oleksid lähemat käsitlust väärinud ehk **toote- ja marginimed** (nn brändid), mille kohta on samuti olemas õigusakte, eeskätt kaubamärgiseadus. Kaubamärgid on aga võrdlemisi spetsiifiline ja suuresti rahvusvahelise ulatusega valdkond, mistõttu nende keelsuse analüüs oleks tõenäoliselt kujunenud kurvastavaks.

Eelnev analüüs on sündinud mitme nimeuurija ja -korraldaja ühistöö tulemusena. Eestis ei ole võib-olla kunagi varem olnud korraga nii palju nimeuurijaid kui praegu. Seejuures ei ole märgata ka uurimisteedade dubleerimist. Pole vahest liialdus soovida, et riik suudaks riikliku nimekorralduse huvides nende uurijate potentsiaali täiel määral ära kasutada.

7.1 Nimekorraldusega tegelevad institutsioonid

Teadusliku nimekorraldusega tegeldakse praegu mitmes asutuses, kus on nimeuurijaid. Nimeuurimist ja -korraldust ei ole võimalik alati rangelt lahutada, sellest ka osalejate paljus. Eesti Keele Instituut on teadusasutus, millel on pikaajalised nimeuurimise ja -korralduse kogemused. Iseäranis põhjalikult on tegeldud kohanimeuurimisega ja kohanimekorralduse arendamisega; isikunimede uurimine ja korraldamine on hoogu saanud alles viimasel ajal. Instituudi käsutuses on mitmed nimekogud: kohanimekartoteek, kuhu on deponeeritud ka Emakeele Seltsi kogud; elektrooniline kohanimeandmebaas; Emakeele Seltsi isikunimekogud; väljavõtte rahvastikuregistri andmebaasist jm. Instituut on andnud nimede asjus eksperdiarvamusi (peamiselt isikunimede teemal), kohanimeseaduse alusel täidab ta nimeteadusliku usaldusasutuse funktsioone. Võru Instituut on oma ülesandeks võtnud ajaloolise Võrumaa kohanimistu uurimise ja korraldamise, töö tulemusena täiendatakse Eesti põhikaarti kohalike rahvapäraste nimedega ja valmib ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaas. Nimeuurijad töötavad või täiendavad end ka Eesti kõrgkoolide juures ning juhendavad üliõpilaste töid, seepärast tuleb tingimata mainida väljaarenevat isikunimede (eeskätt eesnimede) uurimissuunda Tallinna Pedagoogikaülikoolis ning isiku- ja ärinimeteemalist uurimist Tartu Ülikoolis. Neil uurimustel on sageli seos ka puht nimekorralduslike aspektidega.

Riikliku nimekorraldusega tegeldakse nimeliigiti eri asutustes, mille ülesandeks ametlike nimede fikseerimine. Kohanimekorraldust suunab Siseministeeriumi juures tegutsev kohanimenõukogu, mis on nõuandev segatüüpi (nii ametnikest kui ka valitsusvälistest ekspertidest koosnev) komisjon. Nõukogu toimib käsikäes kohanimedid ametlikult määravate organitega (valitsus, ministrid, kohalikud omavalitsused). Isikunimekorralduses niisugune koordineeriv kogu esialgu puudub, ent isikunimeseaduse eelnõu kohaselt moodustatakse Siseministeeriumi juurde isikunimekomisjon, kellel hakkab olema oluline osa isikunimeseaduses sätestatud nõuete ja piirangute täpsustamisel. Ärinimede alal eraldi nimekorraldusega tegelev kogu puudub, kui selleks mitte lugeda oma igapäevatööd tegevat äriregistrit, kus kahtlemata on ametiisikuid, kelle pädevuses on tegelda ärinimede registreerimisega.

7.2 Nimekorralduse ülesanded

Kokkuvõtlikul kujul on lähiaja ülesanded järgmised.

Isikunimekorralduses:

- 1) taotleda valminud isikunimeseaduse eelnõu kiiret vastuvõtmist seadusena;
- 2) jätkata uurimusi isikunimede kasutamise ja selle arengu teemal;

- 3) asuda välja töötama isikunimeseaduse rakendusakte jm abimaterjale, mis aitaksid isikunimedega tegelevaid ametnikke nende töös;
- 4) tagada uurimiseks ja korraldamiseks vajalike andmete olemasolu (ligipääs rahvastikuregistri andmetele, erialakirjanduse soetamine jm).

Kohanimekorralduses:

- 1) jätkata kohanimeemaliste õigusaktide täiustamist;
- 2) intensiivsemalt tegelda üksikute kohanimeliikide (eriti loodusnimede ja katastrinimede) keelelise korrastamisega, eelnevalt leppides kokku nende korrastamise põhimõtted;
- 3) täpsustada vähemusrahvuste kohanimede korraldamise põhimõtteid;
- 4) tagada uurimiseks ja korraldamiseks vajaliku alusstruktuuri (eriti nimekogude ja kohanimeandmebaaside) edasine areng.

Ärinimekorralduses:

- 1) taotleda äriseadustiku sellist muutmist, mis välistaks eesti süntaksi eiravate nimetuste registreerimise ja esitaks nimetustele kas või elementaarseid keelsusnõudeid, kaotaks mõnede ärinimesid puudutavate terminite vastuolu vastavate keeleteaduslike terminitega;
- 2) taotleda koostööd nimeuurijate-korraldajate ning ärinimesid registreerivate ja ärinimeõigust suunavate organite (Justiitsministeerium, äriregister) vahel;
- 3) propageerida jätkuvalt eestipäraste loomulike äri- ja ettevõtetanimede moodustamise reegleid ja põhimõtteid.

Kõigi nimeliikide puhul on vajalik selgitada laiemale avalikkusele nimekorralduse ülesandeid ja eesmärke, rõhutada eesti nimepärandi kui Eesti identiteedi kandja säilitamise ja kaitse tähtsust. Ülikoolides tuleks sisse seada onomastika e nimeteaduse regulaarne õpetus.

KIRJANDUS

Viited õigusaktidele

Isikunimed

- Perekonna nime muutmise seadus 17. XII 1919. — RT 1920, 2/3, 15.
Seadus Petserimaa ja Naroova taguste valdade elanikkude perekonnanimede kohta 4. IV 1921. — RT 1921, 26, 21.
Määrus Petserimaa ja Naroova taguste valdade elanikkude perekonnanimede seaduse teostamise kohta. — RT 1921, 58.
Perekonnanimede võtmise seadus. — RT 1926, 11, 10.
Perekonnanimede muutmise seadus 12.VII 1930. — RT 1930, 57, 388.
Nimekorralduse seadus 13.VI 1934. — RT 1934, 52, 438.
Nimekorralduse seaduse elluviimise juhtnöörid. — RT 1934, 56, 500.
Perekonnanimede korraldamise seadus 22.X 1934. — RT 1934, 91, 735.
Perekonnanimede ja nimede korraldamise määrus. — RT 1934, 102, 803.
Siseministri 1934. a 14. detsembri otsus perekonnanimede ja nimede muutmiste sooviavalduste otsustamise asjus. — RT 1934, 107, 841.
Võõrapäraste nimede kirjutamise määrus. — RT 1935, 15, 144.
Perekonnanimede korraldamise seaduse §-de 3, 4 ja 16 muutmise seadus. — RT 1935, 30, 247.

Perekonnanimede ja nimede lihtsustatud korras muutmise tähtaja pikendamise seadus. — RT 1937, 101, 820; 1939, 115, 893.

Perekonnaseadus 12.X 1994. — RT 1994, 75, 1324 jj.

Kohanimed

Koha- ja kinnistusüksuste nimede korraldamise seadus 19.IV 1938. — RT 1938, 42, 397.

Koha- ja kinnistusüksuste nimede korraldamise määrus. 11. X 1938 — RT 1938, 87, 777.

Kohanimeseadus 11.XII 1996. — RT I 1997, 1, 2 jj.

Ärinimed

Firmade seadus. — RT 1927, 36, 26.

Äriseadustik. — RT I 1995, 26–28, 355 jj.

Monograafiad, artiklid jms

Aben, Karl 1954. Ladina tähestikuga keeltest pärinevate võõrpärisnimede transkribeerimisest eesti keeles. — Ajaloo-Keeleteaduskonna töid. TRÜ toimetised. Vihik 35. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, lk 167–195.

Alender, Eve 2000. Eesti ettevõtetnimetustest 20. sajandil (toitlustus- ja majutusettevõtete näitel). Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Tartu.

Elisto, Elmar 1934. Isikunimede parandamise küsimusi. — Eesti Keel, nr 6, lk 182–188.

Erelt jt 1993 = Erelt, Tiiu; Jõgi, Olev; Kaalep, Ain; Laast, Artur; Rajamets, Harald; Saari, Henn; Seppel, Ly; Udam, Haljand; Ussisoo, Uno. Nimekirjutusraamat. Valgus, Tallinn.

Erelt, Tiiu 1994. Algustäheortograafiast ja jutumärkidest. — Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 367–370.

Henno, Kairit 1999. Miks on vaja isikunimeseadust. — Õiguskeel, nr 3, lk 8–14.

Henno, Kairit 2000. Eesti priinimed. Jaani kihelkond. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn.

Henno, Kairit 2002. Riiklikust isikunimekorraldusest aastatel 1918–1940. — Õiguskeel, nr 4, lk 33–42.

Hurt, Jakob 1864. Lühikene õpetus õigest kirjutamisest parandatud viisi. Väljaandnud Tartu õpetatud Eesti Selts. Tartus.

Jakobson, Carl Robert 1868. Veikene Geograafia ehk Maade teaduse käsiraamat. Kolmes raamatus. Alama koolide kohta kirja pannud C. R. Jakobson. H. Laakmanni kirjade ja kuluga trükkitud. Tartus.

Kask, Arnold 1974. J. V. Veski ja eesti kohanimede ortograafia fikseerimine. — Centum. Tallinn 1974, lk 57–67.

Kraut jt 2000 = Kraut, Einar; Liivaste, Ene; Tarvo, Aili. Eesti õigekeel. Gümnaasiumi õigekeelsusõpik. 2., parandatud trükk. Tallinn.

Kull, Rein 2000. Õigusterminoloogia päevaprobleemid ja kitsaskohad. — Õiguskeel, nr 1, lk 15–20.

Kull, Rein 1958. Eesti kohanimede ortograafiast. — Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 556–563.

Laasi, Helga 2000. Mõnest põhjusest, miks ärinimed on niisugused, nagu nad on. — Õiguskeel, nr 4, lk 34–35.

Must, Aadu 2000. Eestlaste perekonnaloos allikad. Ajalooarhiiv. Tartu Ülikooli

- arhiivinduse õppetool. Kleio, Tartu.
- Mõistlik, Piret 2001. Isikunime õiguslik reguleering Eestis. Bakalaureusetöö. Akadeemia Nord, Tallinn.
- Nurm, Ernst 1959. Võõrkohanime ortograafiast. — Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 547–551.
- Pall, Valdek 1971. Eesti kohanime ortograafia päevakorraale. — Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 138–142.
- Pall, Valdek 1976. Eesti kohanime normimine. — Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 454–466, nr 9, lk 537–540.
- Pall, Valdek; Simm, Jaak 1977. Kuidas kirjutada eesti kohanimesid. — Keelevoos 75. Tallinn, lk 52–54.
- Peep, Viljar 1996. Ärinime teooriast ja praktikast. — Juridica, nr 6, lk 269–275.
- Päll, Peeter 1987. Võõrnimekirjutuse põhimõtete muutumisest aastatel 1940–83. — Kirjakeel 1985. Valgus, Tallinn, lk 73–82.
- Päll, Peeter 1993. Rahvusvaheline nimekorraldus ja Eesti. I-II. — Keel ja Kirjandus, nr 5, 8, lk 264–276, 457–467.
- Päll, Peeter 1994. Lisakommentaare. — Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 370–372.
- Päll, Peeter 1997. Eesti kohanime õigekirjast. — Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 41–42.
- Päll, Peeter 1998a. Võru keel kohanimes. — Lõunaestee keelest ja kiräkeelest. Võro Instituudi toimõtisõq 3. Tarto-Võro, lk 61–67.
- Päll, Peeter 1998b. Väliskohanime õigekiri. — Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 411–426.
- Päll, Peeter 1999. Maailma kohanime. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn.
- Päll, Peeter 2002. *Franckrike* maast Prantsusmaani. Pilk võõrnime kujunemise vanemale ajaloole. — Nime murre. Pühendusteos Valdek Palli 75. sünnipäevaks 30. juunil 2002. Koostanud Marja Kallasmaa. Toimetanud Marja Kallasmaa ja Margit Langemets. Eesti Keele Instituudi toimetised 11. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn, lk 199–215.
- Saareste, Andrus 1934. Tallinna praegusest nimest. — Eesti Kirjandus, nr 3, lk 120–127, nr 4, lk 164–174.
- Saari, Henn 1963. Pärinime mõiste. Diplomitõõ. Tartu. (Eesti kateeder.)
- Saari, Henn 1998a. Termin *nimi* onomastika ja sätestu piirimail. — Õiguskeel, nr 2, lk 29–34.
- Saari, Henn 1998b. Termin *nimi* onomastika ja sätestu piirimail. — Õiguskeel, nr 3, lk 4–17.
- Smõslova, Annika 2000. Ortnamn och deras förändringar i Nuckõ kommun på 1900-talet. Diplomuppsats. Handledare: Göran Hoppe (Uppsala Universitet) och Liina Ask (Tartu Universitet). Tartu.
- Teder, Teofil 1939. Perekonnaseisumetniku käsiraamat. Siseministeriumi Administratiiv-ala Kirjastuse väljaanne.
- Tiitsmaa, Aleksander 1923a. Kohanime kirjutamisest. — Eesti Keel, nr 4, lk 111–116.
- Tiitsmaa, Aleksander 1923b. Kohanime ortograafiast Eestimaa kaartidel. — Eesti Keel, nr 5/6, lk 173–177.
- VÕK 1983 = Maade ja pealinnade nime ning riiginimetuste tõlked (ladinatäheline rühm). (Vabariiklikus õigekeelsuskomisjonis.) — Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 631–637.

*Põhjalikum nimekorralduse bibliograafia leidub Internetis aadressil
www.eki.ee/nimeselts/bib/.*